



สรุปผลการวิจัย การอภิปรายผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง "ทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย"

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายซึ่งจำแนกออกเป็น 3 กลุ่ม คือ กลุ่มทัศนคติทางการเมืองในแนวก้าวหน้า (The Liberal Group) กลุ่มทัศนคติทางการเมืองเป็นกลาง (The Moderate Group) และกลุ่มทัศนคติทางการเมืองแบบอนุรักษนิยม (The Conservative Group) จากการตอบแบบวัดทัศนคติทางการเมืองในค่านทัศนคติทั่ว ๆ ไป เกี่ยวกับการเมือง ทัศนคติต่อผู้นำทางการเมือง ทัศนคติต่อระบบการปกครอง ทัศนคติต่อสถาบันทางการเมือง และทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง ตลอดจนความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อวิธีการสอนของครู หลักสูตรการสอนความรู้ทางการเมืองและแหล่งความรู้ทางการเมือง

2. เพื่อเปรียบเทียบทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายระหว่างนักเรียนชายกับนักเรียนหญิง นักเรียนที่มีภูมิลำเนาในเขตตัวเมืองกับนอกเขตตัวเมือง นักเรียนที่บิดามารดามีระดับการศึกษา สภาพอาชีพ และลักษณะการอบรมเลี้ยงดูบุตรต่างกัน

3. เพื่อศึกษาหาข้อเสนอแนะแนวทางการปรับปรุงหลักสูตรและการสอนความรู้ทางการเมืองการปกครองในโรงเรียนมัธยมศึกษา

กลุ่มตัวอย่างประชากร

การวิจัยครั้งนี้ใช้กลุ่มตัวอย่างประชากร เป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ปีการศึกษา 2522 จำนวน 531 คน แยกเป็นนักเรียนชาย

261 คน นักเรียนหญิง 270 คน ซึ่งใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้น (Stratified Random Sampling) และวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบธรรมดา (Simple Random Sampling)

วิธีการดำเนินการวิจัยและวิเคราะห์ข้อมูล

ผู้วิจัยได้สร้างแบบสอบถามและแบบวัดทัศนคติทางการเมือง โดยแบ่งออกเป็น

4 ตอน คือ

ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนตัวของนักเรียนผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นแบบสอบถามชนิดเลือกตอบและเติมข้อความ โดยถามในเรื่องต่อไปนี้

- ก. เพศ
- ข. ที่ตั้งภูมิลำเนาของนักเรียน
- ค. ระดับการศึกษาของบิดามารดา
- ง. สภาพอาชีพของบิดามารดา

ตอนที่ 2 เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับลักษณะการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนของบิดามารดาของนักเรียน โดยสร้างเป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) จำนวน 30 ข้อ

ตอนที่ 3 เป็นแบบวัดทัศนคติทางการเมืองของนักเรียน ซึ่งสร้างเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่าตามแบบของลิเคิร์ท (Likert Scale) จำนวน 42 ข้อ โดยถามในเรื่องต่อไปนี้

- ก. ทัศนคติทั่วไปเกี่ยวกับการเมือง
- ข. ทัศนคติต่อผู้นำทางการเมือง
- ค. ทัศนคติต่อระบบการปกครองของประเทศ
- ง. ทัศนคติต่อสถาบันทางการเมือง
- จ. ทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง

ตอนที่ 4 เป็นแบบสอบถามชนิดมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) ซึ่งถามความคิดเห็นเกี่ยวกับ

- ก. วิธีการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองของครู
- ข. แหล่งที่ให้ความรู้ทางการเมืองแก่นักเรียน
- ค. หลักสูตรการเรียนการสอนความรู้ทางการเมือง

ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยการหาค่าซี (Z-test) ทดสอบค่าไคสแควร์ (Chi-square) เปรียบเทียบทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนเป็นรายข้อเพื่อหาค่าซี (Z-test) และหาค่าร้อยละโดยนำเสนอในรูปตารางประกอบคำอธิบาย

สรุปผลการวิจัย

1. ทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนส่วนใหญ่คิดเป็นร้อยละ 64.22 ของกลุ่มตัวอย่างประชากรอยู่ในกลุ่มเป็นกลาง (The Moderate Group) ทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนรองลงมาคิดเป็นร้อยละ 29.57 ของตัวอย่างประชากรอยู่ในกลุ่มก้าวหน้า (The Liberal Group) สำหรับกลุ่มที่มีทัศนคติทางการเมืองแบบอนุรักษนิยม (The Conservative Group) นั้นมีจำนวนน้อยที่สุดเพียงร้อยละ 6.21 ของตัวอย่างประชากร
2. ทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนชายกับนักเรียนหญิงไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
3. ทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตตัวเมืองและนอกเขตตัวเมือง ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
4. ระดับการศึกษาและอาชีพของบิดามารดาของนักเรียนไม่มีผลทำให้ทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
5. การเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนของบิดามารดาของนักเรียนไม่มีผลทำให้ทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05
6. ทัศนคติที่ว่ ๆ ไปเกี่ยวกับการเมืองของนักเรียนชายหญิงไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

7. ทศนคติต่อผู้นำทางการเมืองของนักเรียนชายหญิงในเรื่อง "การมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ทำให้เกิดความวุ่นวายขึ้นในย่านเมือง สมาชิกวุฒิสภาช่วยให้การออกกฎหมายต่าง ๆ ถูกต้องและเป็นธรรมต่อสังคมส่วนรวมมากขึ้น และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นบุคคลที่มีคุณธรรมสูง" มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ส่วนทศนคติต่อผู้นำทางการเมืองของนักเรียนชายหญิงในเรื่อง "รัฐสภาในปัจจุบันควรมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแต่ฝ่ายเดียว ประเทศชาติจะเจริญก้าวหน้ามากกว่าปัจจุบัน ถ้าสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่คัดค้านนโยบายทุกอย่างของรัฐบาล และสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นผู้ที่มีเกียรติ" ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

8. ทศนคติต่อระบบการปกครองของประเทศของนักเรียนชายหญิงในเรื่อง "ประชาชนชาวไทย ยังไม่พร้อมที่จะปกครองตนเอง" แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยที่คะแนนเฉลี่ยของนักเรียนชายสูงกว่าคะแนนเฉลี่ยของนักเรียนหญิง

9. ทศนคติต่อสถาบันทางการเมืองของนักเรียนชายหญิงในเรื่องเกี่ยวกับ "การกำหนดนโยบายของรัฐบาลในการปกครองประเทศโดยยึดประชาชนเป็นหลักสำคัญอยู่เสมอ" แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 โดยที่นักเรียนชายได้คะแนนเฉลี่ยสูงกว่านักเรียนหญิง ส่วนทศนคติต่อสถาบันทางการเมืองในด้านอื่น ๆ ของนักเรียนชายหญิง ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

10. ทศนคติต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักเรียนชายหญิงไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

11. วิธีการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองของครู นักเรียนมีความเห็นว่า ครูใช้วิธีการสอนโดยแบ่งกลุ่มนักเรียนและมอบงานให้รับผิดชอบเป็นกลุ่มมากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 40.87 รองลงมาได้แก่ วิธีการสอนที่ครูให้นักเรียนจัดกิจกรรมเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ในฐานะพลเมืองดี เช่น กิจกรรมดูกลุ่สื่อ อนุภาษาด คิดเป็นร้อยละ 32.20 นอกจากนั้นครูยังใช้วิธีการสอนแบบบรรยาย คิดเป็นร้อยละ 28.81 สำหรับวิธีการสอนที่ครูใช้น้อยที่สุดได้แก่วิธีการสอนโดยการจัดให้นักเรียนแสดงละครเกี่ยวกับการเมือง ซึ่งมีผู้เห็นด้วยคิดเป็นร้อยละ 87.57

12. ความคิดเห็นของนักเรียนต่อแหล่งที่ให้ความรู้ทางด้านการเมืองการปกครอง นั้น นักเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ 60.08 มีความเห็นว่า แหล่งที่ให้ความรู้ทางการเมืองมากเป็นอันดับหนึ่งได้แก่ หนังสือพิมพ์ รองลงมาได้แก่หนังสือประเภทที่เกี่ยวกับการเมือง ซึ่งมีผู้เห็นด้วยร้อยละ 51.98 สำหรับแหล่งความรู้ทางการเมืองที่นักเรียนเห็นว่าให้ความรู้ อยู่ในระดับต่ำที่สุดได้แก่ การแสดงนิทรรศการทางการเมือง และการฟังปาฐกถาที่เกี่ยวกับการเมือง ซึ่งมีผู้เห็นด้วยคิดเป็นร้อยละ 62.52 และ 60.64 ตามลำดับ

เมื่อพิจารณาความคิดเห็นของนักเรียนโดยส่วนรวมแล้วปรากฏว่า แหล่งความรู้ทางการเมืองที่นักเรียนเห็นว่าให้ความรู้ทางการเมืองแก่นักเรียนในระดับสูงตามลำดับได้แก่ หนังสือพิมพ์ หนังสือเกี่ยวกับการเมือง โรงเรียน (ครู-อาจารย์) ฟังวิทยุ คุโทรทัศน์ ครอบครัวยุ่งอื่นพูดคุยกัน สนทนาพูดคุยกับผู้อื่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (นักการเมือง) พรรคการเมือง ฟังการหาเสียงของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ฟังการอภิปราย ฟังปาฐกถาที่เกี่ยวกับการเมือง และการแสดงนิทรรศการทางการเมือง

แหล่งความรู้ทางการเมืองที่นักเรียนเห็นว่าให้ความรู้ทางการเมืองอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ สนทนาพูดคุยกับผู้อื่น ฟังผู้อื่นพูดคุยกัน สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (นักการเมือง) พรรคการเมือง หนังสือที่เกี่ยวกับการเมือง ครอบครัวยุ่งอื่น ฟังวิทยุ โรงเรียน (ครู-อาจารย์) คุโทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ ฟังการหาเสียงของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การแสดงนิทรรศการทางการเมือง ฟังการอภิปราย และฟังปาฐกถาที่เกี่ยวกับการเมือง

แหล่งความรู้ทางการเมืองที่นักเรียนเห็นว่าให้ความรู้ทางการเมืองอยู่ในระดับต่ำ ได้แก่ การแสดงนิทรรศการทางการเมือง ฟังปาฐกถาที่เกี่ยวกับการเมือง ฟังการอภิปราย ฟังการหาเสียงของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร พรรคการเมือง สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร (นักการเมือง) สนทนาพูดคุยกับผู้อื่น ฟังผู้อื่นพูดคุยกัน ครอบครัวยุ่งอื่น คุโทรทัศน์ ฟังวิทยุ หนังสือที่เกี่ยวกับการเมือง และหนังสือพิมพ์

13. ความคิดเห็นของนักเรียนต่อหลักสูตรการสอนความรู้ทางการเมืองการปกครอง สรุปผลได้ดังนี้

13.1 นักเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ 55.75 มีความเห็นว่า ไม่สมควรสอน ความรู้เกี่ยวกับการเมืองแก่นักเรียนตั้งแต่ระดับอนุบาลและประถมศึกษา เพราะยังเล็กเกินไป

13.2 นักเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ 57.06 มีความเห็นว่า หลักสูตรมัธยมศึกษาควรบรรจุเนื้อหาทางการเมืองการปกครองไว้เหมาะสมที่สุดแล้ว

13.3 นักเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ 81.17 มีความเห็นว่า ควรส่งเสริมกิจกรรมสภานักเรียน เพราะจะช่วยให้ได้รับความรู้ทางการเมืองเพิ่มมากขึ้น

13.4 นักเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ 65.54 มีความเห็นว่า ควรส่งเสริมกิจกรรมทางการเมืองการปกครองในโรงเรียน ซึ่งไม่ได้ทำให้นักเรียนเสียการเรียน

13.5 นักเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ 74.01 มีความเห็นว่า ควรเรียนรู้ลัทธิการเมืองหลาย ๆ ลัทธิ ไม่ควรเรียนรู้เฉพาะลัทธิเดียว

13.6 นักเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ 57.25 มีความเห็นว่า ควรส่งเสริมการจัดอภิปรายเกี่ยวกับความรู้ทางการเมืองขึ้นภายในโรงเรียน

13.7 นักเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ 74.95 มีความเห็นว่า ควรมีการจำหน่ายเอกสารต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่ความรู้ทางการเมืองให้กว้างขวางยิ่งขึ้น

13.8 นักเรียนเพียงร้อยละ 37.85 มีความเห็นว่า ควรเปิดสอนลัทธิการเมืองต่าง ๆ ให้แพร่หลายยิ่งขึ้น แต่ในขณะเดียวกันก็มีนักเรียนที่ไม่เห็นด้วยถึงร้อยละ 36.54

13.9 นักเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ 44.45 มีความเห็นว่า ในปัจจุบันนี้ ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองการปกครองของนักเรียนยังไม่ดีเท่าที่ควร

14. ความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับหลักสูตรวิชาหน้าที่พลเมือง นักเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ 54.80 มีความเห็นว่า หลักสูตรวิชาหน้าที่พลเมืองให้ความรู้ความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับสิทธิหน้าที่ของพลเมืองมากที่สุด รองลงมาได้แก่ เรื่องเกี่ยวกับรูปแบบของรัฐบาลและอำนาจอธิปไตย กฎหมายรัฐธรรมนูญ และสถาบันทางการเมือง ซึ่งมีผู้เห็นด้วยคิดเป็นร้อยละ 41.62, 39.93 และ 39.55 ตามลำดับ นักเรียนส่วนใหญ่ร้อยละ

45.95 มีความเห็นว่า หลักสูตรวิชาหน้าที่พลเมืองให้ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองในเรื่องเกี่ยวกับความหมายของการเมืองในระดับปานกลาง รองลงมาได้แก่ เรื่องเกี่ยวกับสถาบันทางการเมือง และบทบาท-หน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งมีผู้เห็นด้วยคิดเป็นร้อยละ 44.07 และ 41.05 สำหรับความรู้ความเข้าใจทางการเมืองที่นักเรียนมีความเห็นว่าให้ความรู้น้อยที่สุดได้แก่ เรื่องเกี่ยวกับพรรคการเมือง ซึ่งมีผู้เห็นด้วยคิดเป็นร้อยละ 53.68 รองลงมาได้แก่ เรื่องเกี่ยวกับลัทธิการเมืองแบบต่าง ๆ กฎหมายในชีวิตประจำวันของประชาชน และบทบาท-หน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งมีผู้เห็นด้วยคิดเป็นร้อยละ 44.63, 37.29 และ 34.09 ตามลำดับ

การอภิปรายผลการวิจัย

1. ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายส่วนใหญ่จำนวน

ร้อยละ 64.22 มีทัศนคติทางการเมืองอยู่ในกลุ่มเป็นกลาง (The Moderate Group) แสดงให้เห็นว่า เยาวชนไทยส่วนใหญ่ยังไม่ค่อยกล้าที่จะแสดงความคิดเห็นหรือตัดสินใจในสิ่งใดสิ่งหนึ่งให้แน่ชัดลงไป แม้แต่ความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของตนเองก็ยังมีความรู้สึกไม่แน่ใจ หรืออาจจะเป็นการตัดสินใจตามกลุ่มเพื่อนมากกว่าที่จะพิจารณาไตร่ตรองด้วยเหตุผลจากความรู้สึกนึกคิดที่แท้จริงของตนเอง กลุ่มทัศนคติทางการเมืองรองลงมาคิดเป็นจำนวนร้อยละ 29.57 ได้แก่ ทัศนคติทางการเมืองในกลุ่มก้าวหน้า (The Liberal Group) และทัศนคติทางการเมืองในกลุ่มอนุรักษนิยม (The Conservative Group) มีจำนวนน้อยที่สุดเพียงร้อยละ 6.21 เท่านั้น จากข้อมูลที่ได้นี้แสดงให้เห็นว่า แนวโน้มของทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนมีเกณฑ์ค่อนข้างก้าวหน้ามากขึ้นกว่าแต่ก่อน ซึ่งอาจจะเป็นเพราะนักเรียนมีความตื่นตัวทางการเมืองสูงขึ้น ให้ความสนใจต่อเรื่องราวทางการเมืองของประเทศตลอดจนความเคลื่อนไหวในกิจการบ้านเมืองมากยิ่งขึ้น นับตั้งแต่เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นต้นมา นักเรียน นิสิตนักศึกษา ตลอดจนประชาชนชาวไทยต่างก็ให้ความสนใจและมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองของประเทศมากขึ้นเป็นลำดับ ดังจะเห็นได้จากพฤติกรรมการแสดงออกเพื่อเรียกร้องและรักษาลิทธิ-ผลประโยชน์อันบุคคลพึงมีพึงได้

ตามที่ปรากฏเป็นข่าวในหนังสือพิมพ์อยู่เสมอ นอกจากนี้อิทธิพลของสื่อมวลชนต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ หนังสือประเภทที่เกี่ยวข้องกับการเมือง วิทญู โทรทัศน์ ได้มีบทบาทในการพัฒนาความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึกนึกคิด ค่านิยม ความเชื่อ ตลอดจนทัศนคติต่าง ๆ ที่มีต่อการเมือง สิ่งเหล่านี้มีส่วนส่งเสริมให้นักเรียนได้รับความรู้ความเข้าใจทางการเมืองมากขึ้นกว่าแต่ก่อน เพราะจากการวิจัยของสมเจต อัครอด¹ พบว่า นักศึกษามีแนวความคิดทางการเมืองอยู่ในกลุ่มเป็นกลางแต่ค่อนข้างโอนเอียงมากกว่าความคิดเห็นในกลุ่มก้าวหน้า คือกลุ่มเป็นกลางคิดเป็นจำนวนร้อยละ 67.11 กลุ่มอนุรักษนิยมลดลงมาคือร้อยละ 27.47 และกลุ่มก้าวหน้ามีจำนวนน้อยที่สุดเพียงร้อยละ 5.42 ดังนั้นผลของการแสดงทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนที่ได้รับในการวิจัยครั้งนี้แสดงว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีแนวโน้มที่จะมีส่วนร่วมในพฤติกรรมทางการเมืองมากยิ่งขึ้น มีความคิดต้องการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบางสิ่งบางอย่างให้เหมาะสมยิ่งขึ้น² ซึ่งนับว่าเป็นผลดีที่จะช่วยสร้างบรรยากาศทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยให้กับสังคมไทยได้มากยิ่งขึ้น

2. ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนชายกับนักเรียนหญิงมีทัศนคติทางการเมือง

เมืองไม่แตกต่างกัน โดยที่คะแนนเฉลี่ยของทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีค่าเท่ากับ 156.44 และ 155.78 ตามลำดับ จากผลการวิจัยแสดงว่าเพศไม่ได้มีอิทธิพลต่อทัศนคติทางการเมืองของนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของวิจิต ประสมปลื้ม³ ที่พบว่า นักเรียนชายและนักเรียนหญิงมีทัศนคติทางการเมืองไม่แตกต่างกัน

¹สมเจต อัครอด, "ความคิดเห็นทางการเมืองของนักศึกษาในวิทยาลัยครู," หน้า 71.

²สวัสดิ์ สุนทรวงษ์, ประชาธิปไตยกับการวัดมิตินหาชน : คู่มือหยั่งเสียงประชาชน (พระนคร: สำนักพิมพ์ดวงกมล สยามสแควร์, 2517), หน้า 150.

³วิจิต ประสมปลื้ม, "ความสำนึกทางการเมืองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม," หน้า 71.

อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และการวิจัยของสุภาพร วิไลพันธ์¹ ที่พบว่า ความคิดเห็นทางการเมืองของนักเรียนชายและนักเรียนหญิงไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และยังสอดคล้องกับผลการวิจัยของแอนน์ เลสลีย์ แอปเปิลตัน² (Ann Leslie Appleton) ที่พบว่า เพศของนักเรียนไม่มีผลที่จะทำให้ทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะว่านักเรียนในกลุ่มตัวอย่างประชากรต่างก็มีระดับการศึกษาเดียวกัน คือกำลังศึกษาอยู่ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ของโรงเรียนสังกัดกรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ย่อมจะได้รับพื้นฐานความรู้ ประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ภายในโรงเรียนในลักษณะเดียวกันหรือใกล้เคียงกัน ตั้งแต่หลักสูตรการเรียนการสอน การฝึกฝนทักษะในด้านต่าง ๆ ที่ได้รับจากครู อีกประการหนึ่งครูอาจารย์ที่ทำการสอนก็ใช้วิธีการพัฒนาความรู้ความเข้าใจให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้ มีค่านิยมที่ดีและทัศนคติที่ถูกต้องไม่แตกต่างกัน เพราะครูที่ทำการสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายย่อมจะต้องได้รับการฝึกฝนอบรมมาในทางการสอนในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน ซึ่งมีผลทำให้ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองของนักเรียนในระดับชั้นเดียวกัน ซึ่งมีวัยหรืออายุของการศึกษาเล่าเรียนไม่แตกต่างกันมากนัก อีกทั้งยังได้รับประสบการณ์ต่าง ๆ ที่เป็นไปในลักษณะเดียวกันอีกด้วย ปัจจุบันเหล่านี้ย่อมส่งเสริมให้นักเรียนมีความคิดรวบยอด ค่านิยม และความรู้ความเข้าใจทางการเมืองไม่แตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของสถิติ จิตตะนาคี³ ที่พบว่า นักเรียนหญิงกับนักเรียนชายมีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยไม่แตกต่างกัน แสดงให้เห็นว่า ในด้านความรู้ความเข้าใจของนักเรียนชายและนักเรียนหญิงที่ไม่แตกต่างกัน ย่อมส่งผลถึงทัศนคติทางการเมือง

¹สุภาพร วิไลพันธ์, "ความคิดเห็นทางการเมืองของนักเรียนไทยเชื้อสายจีน ในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3," หน้า 64.

²Ann Leslie Appleton, Ibid., : 6590 A.

³สถิติ จิตตะนาคี, "ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ในจังหวัดอุบลราชธานี," หน้า 52.

ที่ไม่แตกต่างกันของนักเรียนด้วย นอกจากนี้เมื่อพิจารณาถึงลักษณะของที่อยู่อาศัยและสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ รอบ ๆ ตัวนักเรียนจะเห็นได้ว่า นักเรียนในกลุ่มตัวอย่างประชากรต่างก็มีภูมิลำเนาอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วยกัน ย่อมได้รับอิทธิพลจากชนบทชนเมือง ประเพณี ภาษาและวัฒนธรรมที่เป็นลักษณะเดียวกันไม่ว่าจะเป็นนักเรียนชายหรือนักเรียนหญิงก็ตาม อิทธิพลของสิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ดังกล่าวจะช่วยสร้างเสริมให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจและประสบการณ์ต่าง ๆ ในรูปแบบเดียวกัน จึงทำให้ทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนชายและนักเรียนหญิงไม่แตกต่างกัน อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่าผลการวิจัยนี้แตกต่างจากผลการวิจัยของสมเจต อ่ำรอด¹ ที่พบว่า ความคิดเห็นทางการเมืองของนักศึกษาชายและนักศึกษาหญิงแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 และการวิจัยของอุเทน บัญโญ² ได้พบว่า นิสิตชายมีทัศนคติทางการเมืองดีกว่านิสิตหญิง ที่เป็นเช่นนี้อาจจะเป็นเพราะการวิจัยของสมเจต อ่ำรอด และอุเทน บัญโญ เป็นการวิจัยที่ทำมานานแล้ว จึงพบความแตกต่างระหว่างเพศทั้งสอง แต่ในปัจจุบันสภาพทางสังคมและเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงอย่างมาก บทบาทของสตรีมีมากขึ้นและได้รับการยอมรับให้มีสิทธิต่าง ๆ หักเทียมกับผู้ชาย หน้าที่การงานบางอย่างสตรีได้รับการยอมรับให้ดำรงตำแหน่งหน้าที่ได้ซึ่งผิดจากสมัยก่อน แสดงว่าสตรีมีการศึกษาสูงขึ้น มีความรู้ความเข้าใจเรื่องราวต่าง ๆ รอบ ๆ ตัวไม่แตกต่างจากชาย ดังนั้นจึงอาจจะเป็นไปได้ที่ทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนหญิงและนักเรียนชายไม่แตกต่างกัน

3. ผลการวิจัยพบว่า นักเรียนที่มีภูมิลำเนาอยู่ในเขตหัวเมืองมี

นักเรียนที่มีภูมิลำเนาอยู่นอกเขตหัวเมือง มีทัศนคติทางการเมืองไม่แตกต่างกันอย่างมีนัย

¹สมเจต อ่ำรอด, "ความคิดเห็นทางการเมืองของนักศึกษาในวิทยาลัยครู,"

หน้า 71.

²อุเทน บัญโญ, "การศึกษาทัศนคติของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยต่อการเมือง," หน้า 30.

สำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งไม่สอดคล้องกับการวิจัยของสมเจต อัครอก¹ ซึ่งพบว่า นักศึกษาที่อยู่ในเขตตัวเมืองกับนักศึกษาที่อยู่นอกเขตตัวเมืองมีความคิดเห็นทางการเมืองแตกต่างกัน เมื่อพิจารณาที่ต้นทุนค่าเล่าเรียนจะเห็นได้ว่า จำนวนนักเรียนที่มี ทุนค่าเล่าเรียนอยู่นอกเขตตัวเมืองสูงกว่านักเรียนที่มีทุนค่าเล่าเรียนอยู่ในเขตตัวเมือง กล่าวคือ นักเรียนที่มีทุนค่าเล่าเรียนอยู่นอกเขตตัวเมืองมีจำนวน 301 คน ในขณะที่นักเรียนที่มีทุนค่าเล่าเรียนอยู่ในเขตตัวเมืองมีเพียง 230 คน แต่คะแนนเฉลี่ยของทัศนคติทางการเมืองของนักเรียน ทั้ง 2 กลุ่มนี้ใกล้เคียงกันมากที่สุด คือคะแนนเฉลี่ยของนักเรียนในเขตตัวเมืองเท่ากับ 156.11 และคะแนนเฉลี่ยของนักเรียนที่อยู่นอกเขตตัวเมืองเท่ากับ 156.08 จากตัวเลข แม้คะแนนเฉลี่ยของนักเรียนกลุ่มที่อยู่ในเขตตัวเมืองจะสูงกว่านักเรียนกลุ่มที่อยู่นอกเขตตัวเมืองเพียงเล็กน้อยก็ตาม แต่ก็ไม่ถึงผลที่จะทำให้เกิดความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทาง สถิติ ทั้งนี้เพราะนักเรียนทั้ง 2 กลุ่มนี้ต่างก็ได้รับการศึกษาอบรมจากโรงเรียนในระดับ ใกล้เคียงกัน โดยที่สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ ที่ได้รับภายในโรงเรียนไม่แตกต่างกัน ในด้านครู ผู้สอนต่างก็ได้รับการฝึกฝนอบรมมาให้ทำการสอนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และอาจ จะเป็นไปได้ว่า ครูต่างก็ใช้วิธีการสอนเพื่อพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ในลักษณะใกล้เคียงกัน โดยมุ่งให้เกิดความรู้ความเข้าใจในด้านเนื้อหาวิชา เพื่อโอกาสในการศึกษาต่อในระดับสูง ยิ่งขึ้น ทำให้ขาดการกระตุ้นให้นักเรียนรู้จักคิดวิเคราะห์หาเหตุผลหรือรู้จักวิพากษ์วิจารณ์ เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นอย่างมีวิจารณญาณ เมื่อวิธีการสอนของครูเป็นไปในลักษณะ เช่นเดียวกันนี้โอกาสที่นักเรียนจะแตกต่างกันในด้านทัศนคติทางการเมืองจึงมีน้อย ประกอบ กับครูผู้สอนต่างก็ดำเนินการสอนโดยยึดตำราเล่มเดียวกัน เพราะนักเรียนในกลุ่มตัวอย่าง ต่างก็เป็นนักเรียนระดับชั้นและโรงเรียนรัฐบาลเช่นเดียวกัน นอกจากนี้นักเรียนยังสามารถ หาความรู้เพิ่มเติมได้ด้วยตนเองจากหนังสือประเภทต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเมืองและหนังสือพิมพ์ หรือสื่อมวลชนอื่น ๆ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น เพราะจากการวิจัยในด้านแหล่ง

¹สมเจต อัครอก, "ความคิดเห็นทางการเมืองของนักศึกษาในวิทยาลัยครู,"

ความรู้ทางการเมืองที่นักเรียนได้รับ พบว่า นักเรียนได้รับความรู้ทางการเมืองจากหนังสือพิมพ์มากเป็นอันดับหนึ่ง รองลงมาได้แก่ หนังสือประเภทที่เกี่ยวกับการเมือง จากผลการวิจัยพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ใช้เวลาว่างในการอ่านหนังสือพิมพ์มากที่สุด¹ ซึ่งจะช่วยให้ นักเรียนได้รับความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ เนื่องจากการเสนอข่าวทั้งภายในประเทศและต่างประเทศของหนังสือพิมพ์รายวันในปัจจุบันมีระดับการเสนอข่าวใกล้เคียงกันและทุกฉบับ เสนอปริมาณข่าวในประเทศมากกว่าข่าวต่างประเทศ หนังสือพิมพ์เข้มาักเน้นในการเสนอข่าวทั่ว ๆ ไป ส่วนหนังสือพิมพ์รายวันมักเสนอข่าวในด้านการเมือง² ดังนั้นนักเรียนย่อมได้รับความรู้ความเข้าใจนอกเหนือจากการสอนของครู โดยการแสวงหาความรู้เพิ่มเติมด้วยตนเองจากหนังสือพิมพ์ รวมทั้งหนังสือประเภทที่เกี่ยวกับการเมืองซึ่งกำลังได้รับความสนใจจากนักเรียนในระดับนี้เป็นอย่างมาก ซึ่งจะมีผลช่วยพัฒนาความรู้ความเข้าใจในเรื่องราวทางการเมืองได้ดีขึ้น ซึ่ง ดร. ฝรั่ง ลินส์วู้ด³ ได้กล่าวไว้ในหนังสือเรื่อง "อุปสรรคของความเป็นประชาธิปไตยในอนาคตและข้อเสนอแนะ" ว่า

. . . สำหรับประเทศไทยเรานั้น โอกาสที่เราจะได้รับการอบรมหรือเรียนรู้ทางการเมือง (Political Socialization) นอกมหาวิทยาลัยหรือเรียนจากประสบการณ์จริง ๆ นั้นมีน้อย เพราะคั้งที่ทราบกันคือว่า เรายังไม่มีโอกาสลงเป็นประชาธิปไตยกันจริง ๆ ลักที่ เพราะฉะนั้นผู้ที่พอจะเข้าใจจากระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยนั้น ก็คือผู้ที่สนใจอ่านหนังสือเกี่ยวกับเรื่องการเมือง

¹ นงลักษณ์ ประเสริฐธรรม, "การสำรวจการใช้เวลาว่างของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1-3" (วิทยานิพนธ์ครุศาสตร์บัณฑิต จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2502).

² เกษม ศิริสัมพันธ์, การวิเคราะห์เนื้อหาของหนังสือพิมพ์รายวันในกรุงเทพฯ 14 ฉบับ (คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2507).

³ ฝรั่ง ลินส์วู้ด และรอสฟรีสเซีย, "อุปสรรคของความเป็นประชาธิปไตยในอนาคตและข้อเสนอแนะ," อุปสรรคของระบอบประชาธิปไตย (พระนคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2517), หน้า 57-58.

และเนื่องจากในปัจจุบันนี้ความเจริญก้าวหน้าทางด้านเทคโนโลยีและวิทยาการสมัยใหม่มีมากขึ้น สิ่งเหล่านี้อาจจะมีส่วนทำให้สภาพในเมืองและชนบทไม่แตกต่างกันมากนัก เช่น กิจกรรมสาธารณูปโภคและความเจริญต่าง ๆ ได้แพร่ขยายไปสู่หมู่บ้าน ทุกบ้านมีวิทยุสามารถรับฟังข่าวสารการเมืองได้อย่างทั่วถึง แม้แต่โทรทัศน์ก็เป็นสิ่งที่สามารถพบเห็นได้ในหมู่บ้านชนบทของไทยซึ่งผิดจากในสมัยก่อนมากนัก จากอิทธิพลของสื่อมวลชน เช่น วิทยุโทรทัศน์ ก็นับว่ามีส่วนช่วยสร้างเสริมทัศนคติที่ดีให้แก่เยาวชนในวัยศึกษาเล่าเรียนให้มีความรู้ความเข้าใจ มีประสบการณ์ต่าง ๆ เพิ่มมากขึ้น ทำให้เป็นพลเมืองดี นอกจากนี้การคมนาคมระหว่างชนบทกับในเมืองก็ได้รับความสะดวกมากยิ่งขึ้น โดยที่สามารถติดต่อถึงกันได้ในเวลาอันรวดเร็ว เนื่องจากถนนหนทางสะดวกขึ้น มีรถประจำทาง รถรับจ้างวิ่งติดต่อถึงกัน ช่วยให้นักเรียนในชนบทสามารถเดินทางเข้าสู่เขตตัวเมืองเพื่อหาซื้อหนังสืออ่านเป็นการเพิ่มพูนความรู้ได้ตลอดเวลา อีกประการหนึ่งในการวิจัยครั้งนี้มุ่งเน้นเฉพาะภูมิลาเนาที่บิดามารดาอาศัยอยู่เป็นหลัก โดยมีเหตุผลที่ว่านักเรียนส่วนใหญ่อาศัยอยู่ในภูมิลาเนาเดียวกับบิดามารดา ซึ่งอาจจะเป็นข้อจำกัดของการวิจัยได้ เนื่องจากมีนักเรียนบางส่วนที่เดินทางไปศึกษายังโรงเรียนประจำอำเภอเนื่องจากสอบแข่งขันเข้าเรียนไม่ได้ จึงเป็นสิ่งที่ไม้อาจจะควบคุมตัวแปรเหล่านี้ อย่างไรก็ตาม เนื่องจากนักเรียนที่เป็นกลุ่มตัวอย่างประชากรมีภูมิลาเนาอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งเป็นอาณาบริเวณที่มีการต่อสู้ทางการเมืองค่อนข้างสูง มีภัยจากการแทรกซึมบ่อนทำลายของฝ่ายผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ และยังมีปัญหาเรื่องชนกลุ่มน้อย เช่น ฉวนอพยพ เขมรอพยพ เป็นต้น จึงเป็นหน้าที่ของบ้านเมืองที่จะต้องคอยเสนอข่าวสารความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ของทางราชการให้ประชาชนได้รับทราบ ดังจะเห็นได้จากมีหน่วยงานที่รับผิดชอบออกปฏิบัติหน้าที่คุ้มครองดูแลให้ความปลอดภัยแก่ชาวบ้าน บางก็เสนอข่าวสารเพื่อช่วยให้ประชาชนได้มีความรู้ความเข้าใจในเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นรอบ ๆ ตัวได้ดียิ่งขึ้น จึงอาจเป็นไปได้ว่า การที่นักเรียนในกลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติทางการเมืองในแนวก้าวหน้าค่อนข้างสูงก็เนื่องมาจากการได้รับความรู้ทางการเมืองจากการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ ดังนั้นไม่ว่านักเรียนจะมีภูมิลาเนาอยู่นอกเขตตัวเมืองหรือในเขตตัวเมืองก็ตามย่อมมีโอกาสได้รับความรู้ความเข้าใจ

ทางการเมืองจากสื่อมวลชนต่าง ๆ ในระดับใกล้เคียงกัน จึงทำให้ทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนไม่แตกต่างกัน

4. ผลการวิจัยพบว่า ระดับการศึกษาของบิดามารดาของนักเรียน

ไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของวรรณวิมล หนีมพานิช¹ ซึ่งพบว่า ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองไม่มีความสัมพันธ์กับระดับการศึกษาของบิดา และสอดคล้องผลการวิจัยของสุภาพร วิไลพันธ์² ซึ่งพบว่า ความคิดเห็นทางการเมืองของนักเรียนไทยเชื้อสายจีนไม่มีความสัมพันธ์กับระดับการศึกษาของบิดามารดา เมื่อพิจารณาจากข้อมูลที่ได้รับจะพบว่า ระดับการศึกษาของบิดามารดาของนักเรียนในกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่จบการศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 4 มีจำนวนสูงสุด คือบิดาจบชั้น ป.4 จำนวนร้อยละ 54.61 และมารดาจบ ป.4 ร้อยละ 72.13 นอกจากนี้ยังมีบิดามารดาที่ไม่จบชั้น ป.4 หรือไม่ได้เรียนรวมกันถึงร้อยละ 9.60 ดังนั้นจะเห็นได้ว่าระดับการศึกษาของบิดามารดาส่วนใหญ่เกาะกลุ่มกันในระดับต่ำ ส่วนระดับการศึกษาของบิดามารดาที่จัดอยู่ในเกณฑ์สูง คือร้อยละ 10.36 ที่สำเร็จการศึกษาในระดับอนุปริญญา และร้อยละ 7.16 ที่สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรีขึ้นไป เมื่อรวมจำนวนบิดามารดาที่สำเร็จการศึกษาตั้งแต่ระดับอนุปริญญาจนถึงระดับปริญญาตรีขึ้นไปคิดเป็นร้อยละ 17.52 ซึ่งนับว่ามีน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับระดับการศึกษาในเกณฑ์ต่ำ และการที่บิดามารดาที่มีการศึกษาในระดับสูงจะให้ความรู้ทางการเมืองแก่บุตรหลานของตนก็ทำได้ไม่มากนัก เพราะลักษณะสภาพสังคมในต่างจังหวัดเป็นการใช้ชีวิตที่เรียบง่าย ๆ ความตื่นตัวต่อเรื่องราวทางการเมืองมีน้อย เมื่อเปรียบเทียบกับสังคมในเมืองหลวง เมื่อเป็นเช่นนี้โอกาสที่บิดามารดาจะพูดคุยเรื่องเกี่ยวกับการเมือง

¹วรรณวิมล หนีมพานิช, "มโนทัศน์การมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น," หน้า 72.

²สุภาพร วิไลพันธ์, "ความคิดเห็นทางการเมืองของนักเรียนไทยเชื้อสายจีนในชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3," หน้า 62.

กับสมาชิกในครอบครัวย่อมมีน้อยมากหรืออาจจะไม่มีเลยก็เป็นได้ การที่ครอบครัวให้ความรู้ทางการเมืองแก่บุตรหลานไม่ต่างกัน จึงอาจมีผลทำให้ทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนไม่แตกต่างกัน และเนื่องจากนักเรียนในกลุ่มตัวอย่างเป็นนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 5 ได้ผ่านการศึกษอบรมจากโรงเรียนจนได้รับความรู้ในค่านต่าง ๆ ตลอดจนความรู้ทางด้านการเมืองมาพอสมควร อีกทั้งยังได้รับความรู้จากสื่อมวลชนประเภทต่าง ๆ เช่น หนังสือพิมพ์ สิ่งพิมพ์ต่าง ๆ สื่อมวลชน โรงเรียน และสิ่งแวดลอมต่าง ๆ เป็นต้น ในปัจจุบันนักเรียนอาจจะหาหนังสือประเภทที่เกี่ยวกับการเมืองอ่านได้มากมายเพราะมีวางตลาดจำหน่ายอย่างแพร่หลายและได้รับความสนใจจากเยาวชนในระดับนี้เป็นอย่างมาก อีกด้วย เพราะผลจากการวิจัยแหล่งความรู้ทางการเมืองที่นักเรียนได้รับพบว่า ได้จากหนังสือประเภทการเมืองมากเป็นอันดับที่สอง อีกประการหนึ่ง ความรู้ที่นักเรียนได้รับจากการศึกษาอบรมภายในโรงเรียนก็อาจมีส่วนช่วยสร้างเสริมทัศนคติที่ดีและถูกต้องแก่นักเรียน เพราะโรงเรียนเป็นสถานที่สำคัญรองลงมาจากครอบครัวในการให้ความรู้ทางการเมือง นักเรียนใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ที่โรงเรียนมากกว่าที่ใช้เวลาอยู่กับครอบครัว ดังนั้นโอกาสที่นักเรียนจะได้รับการพัฒนาในค่านต่าง ๆ จึงมีมาก ครูจึงมีบทบาทสำคัญยิ่งที่จะช่วยให้เด็กเกิดความรู้ความเข้าใจทางการเมืองที่ถูกต้อง พยายามสร้างเสริมให้นักเรียนมีความสำนึกและมีจิตใจที่เป็นประชาธิปไตยโดยสมบูรณ์ แต่การที่ครูจะสามารถช่วยให้เกิดการเรียนรู้ในค่านประชาธิปไตยได้อย่างกว้างขวางเหมาะสมกับวัยและความต้องการของประเทศได้นั้น ครูจำเป็นจะต้องอาศัยความรู้ความเข้าใจเชิงวิชาการในเนื้อหาวิชา ตลอดจนพยายามพัฒนาวิธีการสอนให้นักเรียนสามารถคิดหาเหตุผล¹ โดยครูพยายามกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดีในการแสดงออกเกี่ยวกับพฤติกรรมการมีส่วนร่วมทางการเมือง การอบรมให้รู้ระเบียบของสังคม (socialization) การใช้สิทธิต่าง ๆ ในฐานะพลเมืองดีของประเทศ ซึ่งจะเป็นการช่วยปูพื้นฐานความรู้ทางการเมืองแก่นักเรียน

¹ อภิรมย์ ณ นคร, ประมวลบทความการวางแผนการศึกษา, กองวางแผนการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ (พระนคร: โรงพิมพ์กรมศาสนา, 2513), หน้า 33.

ได้ดียิ่งขึ้น จะเห็นได้ว่านักเรียนต่างก็ได้รับความรู้ทางการเมืองจากแหล่งอื่น ๆ ในลักษณะใกล้เคียงกัน จึงอาจเป็นไปได้ว่า นักเรียนในกลุ่มตัวอย่างมีทัศนคติทางการเมืองไม่แตกต่างกัน ซึ่งแสดงว่าระดับการศึกษาของบิตามารดาไม่มีผลต่อทัศนคติทางการเมืองของนักเรียน

5. ผลการวิจัยแสดงให้เห็นว่า สภาพอาชีพของบิตามารดาของนักเรียนไม่มีผลต่อทัศนคติทางการเมืองของนักเรียน ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของวรรณวิมล หนีมพานิช¹ ที่พบว่า อาชีพของบิตามารดาไม่มีความสัมพันธ์กับมโนทัศน์เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักเรียน และผลการวิจัยของประวิทย์ อรรถวิเวก² ที่พบว่า มโนทัศน์เกี่ยวกับประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 ไม่มีความสัมพันธ์กับอาชีพของบิดา จากข้อมูลที่ได้รับจะเห็นได้ว่า อาชีพของบิตามารดาของนักเรียนในกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ประกอบอาชีพในลักษณะที่ 1 ได้แก่อาชีพ ชาวนา ชาวไร่ ชาวสวน ช่าง และกรรมกร อยู่ในเกณฑ์สูงกว่าอาชีพอื่น ๆ กล่าวคือ บิดาร้อยละ 52.73 และมารคาร้อยละ 58.76 ที่ประกอบอาชีพในลักษณะดังกล่าว นอกจากนั้นก็มอาชีพค้าขายประเภทร้านค้าและหามเร่ ซึ่งจัดเป็นการค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ อีกในอัตราที่ค่อนข้างสูงเช่นกัน คือ บิดาร้อยละ 16.76 และมารคาร้อยละ 23.35 ที่ประกอบอาชีพในลักษณะค้าขายต่าง ๆ ที่เป็นเช่นนี้เพราะว่า จากข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับระดับการศึกษาของบิตามารดาส่วนใหญ่ที่เรียนแค่ชั้น ป.4 มีเป็นจำนวนมากจึงทำให้ประกอบอาชีพในลักษณะที่ 1 และลักษณะที่ 2 คือ ชาวนา ชาวไร่ ชาวสวน และค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ และอาจจะเป็นไปได้ว่า บิตามารดาของนักเรียนส่วนใหญ่มีความจำเป็นจะต้องใช้เวลาให้การทํามาหากินเพื่อหาเงินมาเลี้ยงครอบครัว เนื่องจากอาชีพทั้ง 2 ลักษณะนี้อาจหารายได้ให้ครอบครัวได้มากนัก บิตามารดาของนักเรียนจึงไม่

¹วรรณวิมล หนีมพานิช, "มโนทัศน์การมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น," หน้า 73.

²ประวิทย์ อรรถวิเวก, "มโนทัศน์เกี่ยวกับประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต แผนกวิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 60.

มีเวลาว่างพอที่จะสนทนาพูดคุยปัญหาต่าง ๆ ของบ้านเมืองกับสมาชิกในครอบครัว หรือแม้กระทั่งเวลาที่จะให้กับการติดตามข่าวสารทางการเมือง การแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเหตุการณ์ของบ้านเมือง หรือโอกาสที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งตรงข้ามกับครอบครัวที่มีสภาพอาชีพและรายได้มั่นคง ย่อมจะมีเวลาว่างจากการประกอบอาชีพหันมาให้ความสนใจในกิจกรรมของบ้านเมืองได้อย่างเต็มที่ เพราะจากการวิจัยของเฟร็ด ไอ.กรีนสไตน์¹ (Fred I. Greenstein) พบว่า นักเรียนที่มีสภาพครอบครัวที่ยากจนจะไม่ค่อยกล้าแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์นักการเมือง ไม่ค่อยจะมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมือง และนักเรียนที่มีฐานะทางบ้านต่างก็มักมีทัศนคติทางการเมืองที่แตกต่างกัน ส่วนใหญ่ที่มาจากครอบครัวที่ยากจนเห็นว่าการเมืองไม่มีประโยชน์ จากผลการวิจัยนี้ทำให้ทราบว่าสภาพอาชีพของบิดามารดาของนักเรียนในกลุ่มตัวอย่างนี้มีความใกล้เคียงกันมาก ดังนั้นจึงไม่มีผลต่อทัศนคติทางการเมืองของนักเรียน และอาจจะเป็นเพราะว่าเครื่องมือในการจำแนกอาชีพของบิดามารดาไม่รัดกุมพอจึงไม่สามารถจำแนกลักษณะอาชีพต่าง ๆ ให้ละเอียดมากกว่านี้ ซึ่งจะช่วยให้มองเห็นได้ชัดเจนยิ่งขึ้นว่ามีอาชีพใดแตกต่างจากอาชีพอื่น ๆ มากน้อยเพียงใด อย่างไรก็ตาม จะพบว่าไม่ว่านักเรียนจะมีทัศนคติทางการเมืองในแนวใด แต่จะปรากฏอาชีพของบิดามารดาในลักษณะที่ 1 เป็นจำนวนสูงสุด เช่นเดียวกับการวิจัยของสมเจต อัครอด² ที่พบว่า บิดามารดาของนักศึกษาที่มีอาชีพในการทำนา ทำสวน ทำไร่ ฯลฯ ในอัตราที่สูงสุดของทุกกลุ่มความคิดเห็นทางการเมือง ซึ่งแตกต่างจากการวิจัยของสมจิตร์ วัฒนคุลัง³ ที่พบว่า บิดาของนักเรียนทั้งกลุ่มสูงและกลุ่มต่ำส่วนใหญ่มีอาชีพรับราชการ

¹ Fred I. Greenstein, *Ibid.*, pp. 94-106.

² สมเจต อัครอด, "ความคิดเห็นทางการเมืองของนักศึกษาในวิทยาลัยครู," หน้า 76.

³ สมจิตร์ วัฒนคุลัง, "ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีของนักเรียนมัธยมศึกษาปีที่ 3" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515), หน้า 56.

สำหรับมารดาของนักเรียนในกลุ่มสูงส่วนใหญ่มีอาชีพแม่บ้าน แต่มารดาของนักเรียนในกลุ่มต่ำมีอาชีพค้าขาย แสดงว่าสภาพอาชีพของบิดามารดาของนักเรียนที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับพลเมืองดีไม่ว่าจะเป็นนักเรียนที่มีคะแนนความรู้ความเข้าใจสูง หรือนักเรียนที่มีคะแนนความรู้ความเข้าใจต่ำก็มีบิดามารดาประกอบอาชีพรับราชการและค้าขายเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้เป็นเพราะการวิจัยนี้ทำเฉพาะในส่วนกลาง ซึ่งบิดามารดาของนักเรียนมีอาชีพรับราชการและค้าขายในอัตราที่สูงจึงทำให้มีผลต่อความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีของนักเรียน แต่สำหรับการวิจัยครั้งนี้พบว่า สภาพอาชีพของบิดามารดาไม่มีผลต่อทัศนคติทางการเมืองของนักเรียน เนื่องจากนักเรียนสามารถติดตามข่าวสารทางการเมืองด้วยตนเอง เช่น จากการอ่านหนังสือประเภทที่เกี่ยวกับการเมือง หรือได้รับความรู้จากสื่อมวลชนต่าง ๆ โดยเฉพาะในบริเวณที่นักเรียนอาศัยอยู่เป็นเขตที่มีภัยคุกคามจากผู้ออกการร้ายเสมอ ๆ ทางราชการจึงต้องคอยสอดส่องระมัดระวังดูแลเป็นพิเศษ และในโอกาสเดียวกันก็มีหน่วยงานที่ทำหน้าที่ให้ความรู้ความเข้าใจหรือติดต่อประสานงานระหว่างเจ้าหน้าที่กับประชาชนอย่างใกล้ชิด ทำให้นักเรียนอาจจะมีโอกาสได้ทราบเหตุการณ์ของบ้านเมืองได้ดียิ่งขึ้น การเสนอข่าวสารทางการเมืองนับว่าเป็นข้อมูลที่เป็ประโยชน์ที่จะช่วยส่งเสริมให้นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจและทัศนคติทางการเมืองที่ถูกต้อง ซึ่งมีผลทำให้ทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนอยู่ในกลุ่มก้าวหน้าในอัตราที่ค่อนข้างสูงอีกด้วย

6. ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะการอบรมเลี้ยงดูบุตรของบิดามารดา

ของนักเรียนไม่มีผลทำให้ทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนแตกต่างกัน ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของวิจิต ประสมปลื้ม¹ ที่พบว่า นักเรียนที่ครอบครัวมีการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยสูง และนักเรียนที่ครอบครัวมีการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยต่ำมีทัศนคติทางการเมืองไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 แสดงว่าทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนไม่ได้ขึ้นอยู่กับการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดาหรือผู้ปกครองแต่อย่างใด ทั้งนี้

¹วิจิต ประสมปลื้ม, "ความสำนึกทางการเมืองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม," หน้า 73.

เพราะระดับการศึกษาของบิดามารดาของนักเรียนจากข้อมูลที่ได้รับ (ตารางที่ 7 และ 8) อาจจะเป็นอุปสรรคในอันที่จะช่วยพัฒนาความรู้ความเข้าใจ ความรู้สึกรู้จัก ค่านิยมและทัศนคติต่าง ๆ ให้แก่บุตรหลาน เพราะส่วนใหญ่มีบิดามารดาที่สำเร็จการศึกษาในชั้นต่ำ (ระดับประถมศึกษา) ในอัตราสูงสุด เมื่อเปรียบเทียบกับบิดามารดาที่สำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาตรี ซึ่งมีเพียงส่วนน้อย ประกอบกับบิดามารดาของนักเรียนในกลุ่มตัวอย่างประกอบอาชีพในลักษณะที่ 1 ซึ่งได้แก่ กรรมกรทางเกษตรกรรม กรรมกรทางอุตสาหกรรม ช่างนา ช่างไร่ ช่างสวน ช่าง (ตารางที่ 9 และ 10) ในอัตราสูงสุด และประกอบอาชีพในลักษณะที่ 2 ซึ่งได้แก่ ค้าขายประเภทร้านค้าและหาบเร่ รวมทั้งธุรกิจต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก รองลงมา ดังนั้นจึงอาจจะไม่มีเวลาได้อยู่ใกล้กับบุตรหลานของตน เพราะภาวะทางเศรษฐกิจที่รัดตัวให้ต้องต่อสู้ดิ้นรนเพื่อหารายได้มาเลี้ยงครอบครัว และเป็นที่ยอมรับกันว่าฐานะความเป็นอยู่ของประชาชนภายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จัดว่ายากจนที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับภาคอื่น ๆ ของประเทศ ดังจะเห็นได้จากรายได้เฉลี่ยต่อบุคคลในปีพุทธศักราช 2520 เท่ากับ 3,501 บาทต่อปี ซึ่งไม่ถึงครึ่งหนึ่งของรายได้เฉลี่ยต่อบุคคลของประเทศ¹ อีกประการหนึ่งนักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายจัดว่าเป็นผู้ที่มิวายในระดับโทพอที่บิดามารดาจะไว้วางใจได้ เช่น ความรับผิดชอบตนเองในด้านต่าง ๆ รวมทั้งการตัดสินใจในเรื่องส่วนตัวในบางโอกาส เพราะจากข้อมูลที่แสดงถึงลักษณะการอบรมเลี้ยงดูบุตรของบิดามารดา (ตารางที่ 11) จะพบว่า นักเรียนส่วนใหญ่ได้รับการอบรมเลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยสูงสุด ไม่ว่าจะเป็นผู้มีทัศนคติทางการเมืองในแนวโลกทัศน์ แสดงว่าบิดามารดาของนักเรียนในยุคปัจจุบันใช้วิธีการปกครองดูแลบุตรหลานในแนวประชาธิปไตยมากขึ้นกว่าแต่ก่อน การวิจัยนี้สอดคล้องกับผลการวิจัยของ สมเจต อัครอด² ที่พบว่า

¹ กองบัญชาการตำรวจสันติบาล, สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, "รายได้ประชาชาติของประเทศ ฉบับพุทธศักราช 2520," ผลิตภัณฑ์มวลรวมภาค, หน้า 77.

² สมเจต อัครอด, "ความคิดเห็นทางการเมืองของนักศึกษาในวิทยาลัยครู," หน้า 58.

นักศึกษาได้รับการเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนจากบิดามารดาในลักษณะที่ไม่เข้มงวดและไม่ปล่อย
อิสระเสรีมากนัก (Democratic Rearing) เป็นจำนวนสูงสุด ไม่ว่าจะมีความคิดเห็น
ทางการเมืองในแนวใดก็ตาม เป็นที่น่าสังเกตว่า การที่นักเรียนส่วนใหญ่ตอบว่าได้รับการ
อบรมเลี้ยงดูในแนวประชาธิปไตยสูงนั้น อาจจะเป็นเพราะ เครื่องมือที่สร้างขึ้นเพื่อจำแนก
ประเภทของการอบรมเลี้ยงดูที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นไม่รัดกุมพอที่จะแยกประเภทการเลี้ยงดูได้
อย่างชัดเจน ซึ่งข้อมูลที่ได้จากคำตอบของนักเรียนอาจจะวัดไม่ได้ตามสภาพความ
เป็นจริง 100% เพราะเป็นการถามจากนักเรียนซึ่งผู้ที่นิยมประชาธิปไตยก็อาจ
เลือกตอบ ความจริงพ่อแม่อาจจะไม่เข้มงวดเพราะไม่มีเวลาใกล้ชิดบุตรของตน อาจจะ
เลี้ยงดูแบบชาวบ้านทั่ว ๆ ไป โดยเฉพาะเมื่อพิจารณาระดับการศึกษาส่วนใหญ่แล้วอยู่ใน
เกณฑ์ต่ำมาก พ่อแม่อาจจะไม่ได้เลี้ยงดูบุตรในลักษณะของประชาธิปไตยก็เป็นได้ แต่อาจ
จะเป็นการปล่อยปละละเลยเสียมากกว่า และอีกประการหนึ่ง นักเรียนอาจจะตอบไม่ตรง
กับสภาพความเป็นจริงตามความรู้สึกของตน เพราะเด็กในวัยนี้เป็นวัยที่ให้ความสนใจกับ
การเมือง มีอุดมคติและซาบซึ้งในประชาธิปไตย มีความต้องการให้ครอบครัวของตนเป็น
ประชาธิปไตย จึงปรากฏว่านักเรียนส่วนใหญ่เลือกตอบว่า ตนได้รับการเลี้ยงดูแบบประชา
ธิปไตย ไม่ว่าจะ เป็นกลุ่มทัศนคติทางการเมืองในแนวใดก็ตาม จะพบว่านักเรียนได้รับการ
เลี้ยงดูแบบประชาธิปไตยสูงทั้งสิ้น ซึ่งนับว่าแปลกมากที่พบว่าครอบครัวให้การอบรมเลี้ยงดู
บุตรในลักษณะประชาธิปไตยสูง นอกจากนี้ผลการวิจัยเรื่องแหล่งความรู้ทางการเมือง ทำ
ให้ทราบว่าครอบครัวเป็นแหล่งความรู้ทางการเมืองแก่นักเรียนในอันดับที่ 6 แสดงว่า
ครอบครัวไม่ได้ทำหน้าที่อบรมสั่งสอนแก่บุตรในด้านความรู้เกี่ยวกับเรื่องราวทางการเมือง
สมกับที่เป็นสถาบันที่ใกล้ชิดบุตรหลานมากที่สุด ทั้งนี้ เพราะอุปสรรคในด้านการศึกษาและ
ทางเศรษฐกิจจึงได้กล่าวมาแล้ว ประกอบกับนักเรียนใช้เวลาส่วนใหญ่อยู่ที่โรงเรียนมาก
กว่าอยู่ที่บ้าน ภาระหน้าที่การอบรมสั่งสอนบุตรหลานจึงถือเป็นความรับผิดชอบของโรงเรียน
ครูอาจารย์ย่อมทำหน้าที่แทนบิดามารดาโดยพยายามอบรมบ่มนิสัยนักเรียนให้มีความประพฤติ
ในทางที่ดี มีความซื่อสัตย์สุจริต มีค่านิยมที่ดีและถูกต้อง เพื่อให้เป็นพลเมืองดีในสังคมประ
ชาธิปไตย เมื่อเป็นเช่นนี้ นักเรียนย่อมมีโอกาสได้ใกล้ชิดครู - อาจารย์ ได้รับการพัฒนา

ฝึกฝนให้มีทักษะต่าง ๆ ที่จำเป็นเพื่อความอยู่รอดในสังคมไทย รู้จักคิดวิเคราะห์เรื่องราวต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ด้วยตนเอง อีกทั้งยังได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนแสดงความคิดเห็นในกลุ่มเพื่อน ซึ่งจะช่วยให้เกิดค่านิยมและทัศนคติที่ถูกต้องมากยิ่งขึ้น ดังนั้น ครู - อาจารย์ ย่อมมีบทบาทในการให้การอบรมสั่งสอนบุตรธิดาได้มากกว่าสถาบันครอบครัว เพราะจากข้อมูลที่ได้รับพบว่า โรงเรียนเป็นแหล่งความรู้ทางการ เมืองในอันดับที่ 3 รองลงมาจากหนังสือพิมพ์และหนังสือที่เกี่ยวกับการเมือง (ตารางที่ 18) ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่า ทัศนคติการอบรมเลี้ยงดูของบิดามารดาไม่มีผลต่อทัศนคติทางการ เมืองของนักเรียน

7. ผลการวิจัยพบว่า ทัศนคติทั่ว ๆ ไปเกี่ยวกับการเมืองของนักเรียนชายและนักเรียนหญิงไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยที่นักเรียนชายและนักเรียนหญิงต่างก็มีความคิดเห็นสอดคล้องกันว่า มีความจำเป็นอย่างยิ่งที่ประชาชนทุกคนจะต้องให้ความสนใจกิจกรรมทางการเมือง แสดงถึงความรักชอบในฐานะพลเมืองคี่ของนักเรียนทั้งสองกลุ่ม ในเรื่องฐานะทางเศรษฐกิจของผู้ที่จะมาเป็นนักการเมืองไม่จำเป็นจะต้องพิจารณาถึงความร่ำรวยและต่างก็ไม่เห็นด้วยในเรื่องเกี่ยวกับ ความไม่พร้อมในการปกครองระบอบประชาธิปไตยของประชาชนชาวไทยและการเมืองเป็นเรื่องสกปรก ซึ่งนักเรียนหญิงแสดงความไม่เห็นด้วยค่อนข้างมากกว่านักเรียนชาย การเมืองเป็นสาเหตุแห่งความไม่เป็นธรรมในสังคม ซึ่งนักเรียนชายแสดงความไม่เห็นด้วยค่อนข้างมากกว่านักเรียนหญิง แสดงว่านักเรียนทั้ง 2 กลุ่มต่างก็มีทัศนคติทางการเมืองในแนวก้าวหน้า หรือมองการเมืองในแง่ดีเสมอ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ คันเคิล ดีโบรา เอลเลน¹ (Dunkle Debora Ellen) ที่พบว่าทั้งนักเรียนชายและนักเรียนหญิงไม่มีความแตกต่างกันในรายละเอียดเกี่ยวกับระบบความสนใจและสาระเกี่ยวกับการเมือง

¹ Dunkle Debora Ellen, "Women and Politics: The Political Role Expectation of Adolescent Females," Dissertation Abstracts International 35 (April 1975): 677A.

8. ผลการวิจัยพบว่า หัสนคติต่อผู้นำทางการเมืองของ นักเรียนชายและนักเรียนหญิงแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 ใน 3 เรื่องต่อไปนี้

1. การมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ทำให้เกิดความวุ่นวายขึ้นในบ้านเมือง
2. สมาชิกวุฒิสภาช่วยให้การออกกฎหมายต่าง ๆ ถูกต้องและเป็นธรรมต่อสังคมส่วนรวมมากขึ้น
3. สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นบุคคลที่มีคุณธรรมสูง

จากข้อมูลที่ได้รับ พบว่านักเรียนชายได้คะแนนเฉลี่ย (\bar{x}) สูงกว่านักเรียนหญิงใน 3 เรื่องดังกล่าวนี้ แสดงว่านักเรียนชายมีทัศนคติต่อผู้นำทางการเมืองแตกต่างจากนักเรียนหญิง คือมีความรู้สึกในทางที่ดี (positive) มากกว่านักเรียนหญิง ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สุชาติ ราษฎร์คูคี¹ ที่พบว่า นักเรียนชายมีภาพพจน์ต่อรัฐบาลในเชิงสนับสนุนมากกว่านักเรียนหญิง และจากผลการวิจัยนี้พบว่านักเรียนชายมีทัศนคติที่ดีต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร โดยเห็นว่าการมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกในการปกครองในระบอบประชาธิปไตย การที่นักเรียนหญิงมีทัศนคติต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแตกต่างจากนักเรียนชาย โดยที่โคละแนนเฉลี่ยต่ำกว่านักเรียนชายนั้น อาจพิจารณาได้ว่านักเรียนหญิงมีความรู้สึกที่ไม่ดี (negative) ต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ความเลื่อมใสศรัทธา ตลอดจนมีภาพพจน์ที่ไม่ดีต่อสถาบันดังกล่าว ที่เป็นเช่นนี้สืบเนื่องมาจากการที่สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรบางคนปฏิบัติหน้าที่ได้ไม่สมกับที่ได้รับควมไว้วางใจจากประชาชนชาวไทย ในเรื่องดังกล่าวนี้เคยเป็นข่าวแพร่หลาย ปรากฏในหน้าหนังสือพิมพ์ซึ่งอาจจะส่งผลทำให้ประชาชนมีความรู้สึกไม่ดี ความเลื่อมใสศรัทธาต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เช่น ข่าวที่คำหนิ ส.ส. ที่ขาดความรับผิดชอบเพราะหนีประชุม² หรือข่าวที่ปรากฏในลักษณะที่มีผลต่อเกียรติยศชื่อเสียงของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร เช่นการแสวงหาผลประโยชน์ทางการเงินหรืออภิสิทธิ์อื่น ๆ ตลอดจนการกอบโกยความร่ำรวยจากการเล่นการเมือง แทนที่จะต้องการหาชื่อเสียงโดยการทำประโยชน์ให้แก่สังคม³ จากพฤติกรรมของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ปรากฏเป็นข่าวในทางที่ไม่ดีเรื่องนี้อาจจะทำให้

¹ สุชาติ ราษฎร์คูคี, "ภาพพจน์เกี่ยวกับอำนาจทางการเมืองของนักเรียนไทย," หน้า 49.

² ไทยรัฐ, 22 (6 ตุลาคม 2522): 1.

³ เคลวินิวส์, 18 (2 พฤศจิกายน 2518): 1.

ประชาชนชาวไทยรวมทั้งนักเรียนเกิกภาพพจน์ที่ไม่ดีต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งอาจจะมีผลกระทบกระเทือนต่อการปกครองในระบบประชาธิปไตยได้ และในเรื่องที่เกี่ยวกับสถาบันรัฐสภานี้ ดร.กมล สมวิเชียร¹ ได้แสดงความเห็นไว้ว่า "นับตั้งแต่เริ่มแรกการก่อตั้งสถาบันรัฐสภา รัฐสภาถูกใช้ให้เป็นเพียงเวทีการเมืองระหว่างประเทศ หรือเป็นที่แสวงหาอิทธิพลทางการเมืองของบุคคลบางคน มีน้อยครั้งที่รัฐสภาไทยได้ทำหน้าที่เป็นองค์กรนิติบัญญัติ และเป็นปากเสียงของราษฎรที่แท้จริงตามทฤษฎีทางเศรษฐศาสตร์ นอกจากนี้วุฒิสภาของไทยยังถูกมองว่าเป็นสภาขุนนางหรือสภาข้าราชการประจำชั้นสูง เพราะได้รับการแต่งตั้งจากฝ่ายบริหาร การปฏิบัติหน้าที่ของสมาชิกวุฒิสภาจึงทำให้ดูเหมือนว่า เป็นเครื่องมือของฝ่ายบริหารมากกว่าที่จะปฏิบัติหน้าที่ตามจุดมุ่งหมาย ซึ่งระบุไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ คือการเป็นตัวแทน ของปวงชนอย่างแท้จริง² และวุฒิสภาไม่ได้แสดงบทบาทหรือหน้าที่ให้สมกับฐานะ เนื่องจากการตั้งกระทู้ถาม เป็นการซักถามฝ่ายบริหารถึงข้อข้องใจของตนเองมากกว่าการเข้าไปตรวจสอบหรือควบคุมการปฏิบัติงานของฝ่ายบริหารอย่างจริงจัง³ จึงอาจกล่าวได้ว่า การแสดงบทบาทและหน้าที่ของสมาชิกรัฐสภามีส่วนทำให้ประชาชนเกิดความรู้สึกและค่านิยมที่ไม่สู้จะประทับใจต่อสถาบันดังกล่าว ซึ่งน่าจะมีสาเหตุมาจากหลาย ๆ กรณี เช่น การปฏิบัติงานที่ล่าช้า ไม่มีประสิทธิภาพ มีการทุจริต การซื้อเสียงในสภา หรือตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของบางกลุ่มบางพวก หรือรักษาผลประโยชน์ของพรรคการเมืองใดพรรคการเมืองหนึ่งโดยเฉพาะ เป็นต้น สิ่งเหล่านี้ทำให้ประชาชนขาดความเชื่อถือไว้วางใจในสถาบันรัฐสภา ซึ่งในขณะที่เดียวกันประชาชนก็อาจจะหันไปให้ความสำคัญต่อสถาบันทางการเมืองอื่น ๆ⁴ ด้วยเหตุนี้ นักเรียนหญิงส่วนใหญ่จึงมีทัศนคติต่อสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในทางที่ไม่ดี (negative)

¹กมล สมวิเชียร, พัฒนาการเมืองไทย (พระนคร: โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2513), หน้า 66.

²สุวรรณ บุญชื้อ, "รัฐสภาไทย: ศึกษาวิเคราะห์เปรียบเทียบบทบาทวุฒิสภาและสภาผู้แทนราษฎร พ.ศ.2512 และ พ.ศ.2518" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต: ภาควิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2522), หน้า 243.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 252.

⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 6.

9. ผลการวิจัยพบว่า ทศนคติต่อระบบการปกครองของประเทศของนักเรียนชาย และนักเรียนหญิงในค่านตรง ๆ 14 หัวข้อ ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 แต่มีเพียงเรื่องเดียวเท่านั้นที่พบว่า ทศนคติของนักเรียนทั้งสองกลุ่มต่อระบบการปกครองของประเทศมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 คือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับ "ประชาชนชาวไทย ยังไม่พร้อมที่จะปกครองตนเอง" โดยที่นักเรียนชายได้คะแนนเฉลี่ย (\bar{x}) สูงกว่านักเรียนหญิง แสดงว่านักเรียนชายมีความรู้สึกไม่เห็นด้วยและมีความเห็นว่า ประชาชนชาวไทยพร้อมที่จะปกครองตนเอง ซึ่งตรงข้ามกับคำตอบของนักเรียนหญิง ทั้งนี้ อาจจะเป็นเพราะนักเรียนหญิงมีความรู้สึกไม่ดีต่อระบบการปกครองของประเทศก็เป็นได้ และเมื่อพิจารณาคะแนนเฉลี่ย (\bar{x}) ในทุก ๆ ข้อของนักเรียนชายโดยนำมาเปรียบเทียบกับคะแนนเฉลี่ย (\bar{x}) ในทุก ๆ ข้อของนักเรียนหญิง จะเห็นได้ว่านักเรียนชายได้คะแนนเฉลี่ย (\bar{x}) สูงกว่านักเรียนหญิงใน 10 เรื่อง ส่วนคะแนนเฉลี่ยของนักเรียนหญิงที่พบว่าสูงกว่านักเรียนชายมีเพียง 5 เรื่องเท่านั้น (ตารางที่ 14) ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า นักเรียนชายมีทัศนคติที่ดีต่อระบบการปกครองของประเทศมากกว่านักเรียนหญิง

10. ผลการวิจัยพบว่า ทศนคติต่อสถาบันทางการเมืองของนักเรียนชายและนักเรียนหญิงในเรื่องเกี่ยวกับ "รัฐบาลได้กำหนดนโยบายในการปกครองโดยรับฟังความคิดเห็น ข้อเท็จจริงและความต้องการของประชาชนเป็นหลักสำคัญในการบริหารประเทศอยู่เสมอ" แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ .05 โดยที่นักเรียนชายได้คะแนนเฉลี่ย (\bar{x}) สูงกว่านักเรียนหญิง แสดงว่านักเรียนชายมีความรู้สึกที่ดี (positive) ต่อรัฐบาลและเห็นควรวารัฐบาลกำหนดนโยบายในการปกครอง โดยยึดประชาชนเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับวิถีทางในระบอบประชาธิปไตยที่จะต้องยอมรับฟังความคิดเห็นของคนส่วนใหญ่ และหลักการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยนั้นถือว่า ประชาชนมีบทบาทสำคัญยิ่ง ประชาชนมีหน้าที่ต้องรับผิดชอบต่อการเมืองของประเทศ และเป็นผู้ตัดสินใจชะตาของประเทศ โดยการเลือกผู้แทนราษฎรไปเป็นผู้กำหนดนโยบายในการปกครองและบริหารประเทศ ให้ดำเนินไปตามหลักสามประการคือ หลักแห่งเสรีภาพ หลักแห่งความเสมอภาค และหลักแห่งภราดรภาพ¹ การที่

¹ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, "ประชาธิปไตยสำหรับคนไทย," จุลสารการเมืองสำหรับประชาชน, : 2.

นักเรียนหญิงไคคะแนนเฉลี่ย (\bar{X}) ต่ำกว่านักเรียนชาย แสดงว่านักเรียนหญิงอาจจะมี ความรู้สึกที่ไม่ดี (negative) หรือไม่ชอบบุคคลในคณะรัฐบาลบางคนเป็นการส่วนตัวหรือ เหตุผลส่วนตัวอื่น ๆ ดังนั้นการแสดงความคิดเห็นของนักเรียนหญิงจึงขาดเหตุผลที่ดี จึงทำให้ทัศนคติที่แตกต่างจากนักเรียนชาย

11. ผลการวิจัยพบว่า ทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักเรียนชาย และนักเรียนหญิงไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.05 แสดงว่าทั้งนักเรียนชายและนักเรียนหญิงต่างก็มีความรู้สึกว่าการให้ความร่วมมือทางการเมืองเป็นสิ่งสำคัญ ซึ่งจากคะแนนเฉลี่ย (\bar{X}) ที่ได้รับจะเห็นได้ว่านักเรียนต่างก็มีทัศนคติที่ดี (positive) ต่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง เนื่องจากนักเรียนในวัยนี้ได้ผ่านขบวนการให้การศึกษาอบรมมา มากพอสมควร ได้เรียนรู้เกี่ยวกับเรื่องสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองมาในลักษณะใกล้เคียง กัน และเป็นวัยที่กำลังให้ความสนใจต่อเรื่องการเมืองการปกครอง มีความรู้สึกอยากมีส่วนร่วมในการปรับปรุงอะไรให้ดีขึ้น และต้องการจะแสดงออกถึงการมีส่วนร่วมทางการเมืองของตนให้ปรากฏแก่สังคม จากตัวอย่างการแสดงออกทางการเมืองของนักเรียน นิสิต นักศึกษาเมื่อเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 นั้น ทั้งนักเรียนชายและนักเรียนหญิงต่างก็แสดงออกถึงการมีส่วนร่วมในทางการเมืองไม่น้อยไปกว่ากัน ดังนั้นทัศนคติต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนักเรียนชายและหญิงจึงไม่แตกต่างกัน

12. ผลการวิจัยเกี่ยวกับวิธีการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองของครู พบว่าครูใช้วิธีการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองโดยวิธีการแบ่งกลุ่มนักเรียนให้รับผิดชอบงานเป็นกลุ่ม จัดกิจกรรมเป็นกลุ่ม และสอนแบบบรรยายให้นักเรียนฟัง สอดคล้องกับการวิจัยของ พูลสุข เรื่องไทย¹ ที่พบว่า ครูจัดกิจกรรมการเรียนแบบแบ่งกลุ่มมากและมีการอภิปรายบ่อยครั้ง ครูที่ทำการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองส่วนใหญ่ใช้เทคนิคการสอนที่ไม่เป็นการพัฒนาในด้านการใช้ทักษะในการคิดวิพากษ์วิจารณ์อย่างมีเหตุผลแก่นักเรียน ด้วยการยึดครูผู้สอนเป็นศูนย์กลาง

¹พูลสุข เรื่องไทย, "การสอนวิชาหน้าที่พลเมืองในชั้นมัธยมศึกษา" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิถียุคแรก บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2515), หน้า 89.

สอดคล้องกับการวิจัยของ วิจิต ประสมปลื้ม¹ และ ปรียานุช ลากเจริญ² ที่พบว่าครูส่วนใหญ่สอนแบบบรรยายประกอบการซักถาม ผลการสอนเช่นนี้อาจจะทำให้ครูถ่ายทอดความคิด ค่านิยมและทัศนคติของตนไปสู่ผู้เรียนจนหมดสิ้น โดยที่นักเรียนไม่มีโอกาสได้คิดวิเคราะห์ ปัญหาต่าง ๆ ด้วยตนเอง นักเรียนย่อมไม่สามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นด้วยตนเอง แต่ถูกครอบงำด้วยความคิดและค่านิยมของครู ผลเสียย่อมตกกับนักเรียน คือจะเป็นผู้ที่ไม่มี ความคิดเห็นเป็นของตนเอง ไม่สามารถพัฒนาทัศนคติ ค่านิยมของตนขึ้น จากการพิจารณา ไตรตรองและตัดสินใจอย่างมีเหตุผลด้วยตนเอง ซึ่งปัญหาต่าง ๆ ย่อมเกิดขึ้นตามมา เช่น นักเรียนอาจแสดงพฤติกรรมทางการเมืองในลักษณะที่ตรงข้ามกับสิ่งที่พลเมืองดีพึงกระทำ จึงเป็นหน้าที่โดยตรงของครูที่จะต้องปรับปรุงวิธีการสอนให้สอดคล้องกับสภาพสังคมในปัจจุบัน เพื่อให้ นักเรียนสามารถดำรงชีวิตในสังคมไทยในฐานะพลเมืองดีของประเทศชาติ ซึ่งเกี่ยวกับเรื่องนี้ แอลเลน แจ็ค³ (Allen Jack) อธิบายว่า องค์ประกอบสำคัญที่ควรได้รับการ พิจารณาก่อนสิ่งอื่นใดก็คือ ครู เพราะครูสังคมศึกษามีบทบาท มีความรับผิดชอบโดยเฉพาะ (Unique Responsibility) ในการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีให้เกิดขึ้นในตัวผู้เรียน ส่วนวิธีการสอนที่นักเรียนมีความเห็นว่า ครูใช้ปานกลางได้แก่ การให้นักเรียนค้นคว้าและ รายงาน ครูอธิบายและบรรยายและให้นักเรียนค้นคว้าเพื่อรายงานหน้าชั้น วิธีการสอนที่ นักเรียนมีความเห็นว่าครูใช้น้อยได้แก่ การให้นักเรียนแสดงบทบาทสมมุติ (Role Play)

¹วิจิต ประสมปลื้ม, "ความสำนึกทางการเมืองของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 3 โรงเรียนราษฎร์สอนศาสนาอิสลาม," หน้า 103.

²ปรียานุช ลากเจริญ, "การเรียนการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองในโรงเรียนมัธยมศึกษา ตอนปลาย" (วิทยานิพนธ์ ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชามัธยมศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2518), หน้า 109.

³Allen Jack, The Teacher of Social Studies (Washington D.C.: The National Council for the Social Studies, 1952), p. 2.

หรือเล่นละครการเมือง การจัดนิทรรศการ การวิเคราะห์ปัญหาการเมืองและการเชิญวิทยากรมาบรรยาย แสดงว่าครูเคยชินกับการสอนที่ยึดครูเป็นศูนย์กลางมากกว่าที่จะได้นำเทคนิคการสอนใหม่ ๆ มาใช้กับนักเรียน ทำให้นักเรียนไม่มีโอกาสได้แสดงความคิดเห็นและแก้ปัญหาด้วยตนเอง ซึ่งตรงกับข้ามกับวิธีการสอนแบบสืบสอบ (Inquiry Approach) ที่พยายามให้นักเรียนทุกคนได้เข้าร่วมกิจกรรมต่าง ๆ พยายามให้ผ่านกระบวนการคิดสร้างสรรค์ต่าง ๆ ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อให้นักเรียนมีทักษะในการคิดแบบวิเคราะห์สังเคราะห์และสามารถประเมินผลเรื่องราวต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล ซึ่งครูอาจจะทำได้โดยการให้นักเรียนช่วยกันตั้งปัญหาขึ้นในห้องเรียน และให้นักเรียนช่วยกันคิดหาเหตุผลมาแก้ปัญหาที่ตั้งขึ้น การสอนในลักษณะนี้จะช่วยให้นักเรียนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นและฝึกให้เป็นคนมีเหตุผล รอบคอบ ไม่ตัดสินสิ่งต่าง ๆ โดยปราศจากการคิดไตร่ตรองด้วย วิจารณ์จากผลการวิจัยของ ลี เอช เอห์แมน¹ (Lee H. Ehman) พบว่า นักเรียนที่ได้เรียนกับครูที่ใช้วิธีการสอนแบบสืบสอบ (Inquiry Approach) จะมีโอกาสแสดงความคิดเห็นและแสวงหาความรู้เพิ่มเติมจากแหล่งต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้นักเรียนมีลักษณะของพลเมืองดีที่สมบูรณ์ นอกจากนี้ผลการวิจัยนี้ยังพบว่าครูจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตร เช่น การจัดบอร์ดเสนอข่าวต่าง ๆ และการจัดนิทรรศการ น้อยมาก ซึ่งสัมพันธ์กับผลการวิจัยของปริยานุช ลากเจริญ² ที่พบว่านักเรียนส่วนใหญ่เห็นว่า การสอนของครูยังไม่มีประสิทธิภาพเพียงพอ วิธีการสอนในแต่ละชั่วโมงนั้น ครูมักทบทวนบทเรียนที่ผ่านมา แล้วจึงเริ่มบท

¹Lee H. Ehman, "An Analysis of the Effects of Qualitative and Quantitative Educational Variables upon the Socialization of High School Students," Paper Delivered at Annual Meeting of the American Political Science Association (3-7 September 1968).

²ปริยานุช ลากเจริญ, "การเรียนการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองในโรงเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย," หน้า 115.

เรียน ทำให้ให้นักเรียนมีทัศนคติที่ไม่ดีต่อวิชาหน้าที่พลเมือง และสอดคล้องกับการวิจัยของ
 กวงกมล วาณิช¹ ที่พบว่า สาเหตุหนึ่งที่ทำให้นักเรียนไม่ชอบวิชาหน้าที่พลเมืองคือ วิธีการ
 สอนของครูน่าเบื่อ ไม่น่าสนใจ

13. ความคิดเห็นของนักเรียนเกี่ยวกับแหล่งความรู้ทางการเมืองการปกครอง
 ผลการวิจัยแสดงว่าแหล่งความรู้ทางการเมืองที่นักเรียนเห็นว่าให้ความรู้ทางการเมืองมาก
 ที่สุด ได้แก่ หนังสือพิมพ์ ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยของ สมเจต อัครอด² ที่พบว่า แหล่ง
 ให้ความรู้ทางการเมืองการปกครองแก่นักศึกษาในวิทยาลัยครูอันดับที่หนึ่งได้แก่ หนังสือพิมพ์
 แสดงว่าหนังสือพิมพ์มีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้ทางการเมืองแก่นักเรียน ส่วนแหล่งที่
 ให้ความรู้ทางการเมืองแก่นักเรียนรองลงมาได้แก่ หนังสือเกี่ยวกับการเมือง จะเห็นว่า
 นักเรียนในระดับมัธยมศึกษาตอนปลายกำลังอยู่ในวัยที่ให้ความสนใจต่อกิจกรรมทางการเมือง
 ซึ่งเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวนักเรียน จึงพยายามขวนขวายหาความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ
 ให้แก่ตนเองมากยิ่งขึ้น ดังนั้นนักเรียนจึงนิยมอ่านหนังสือประเภทบทความหรือเรื่องสั้นที่
 เกี่ยวกับการเมืองมากขึ้น ซึ่งนับว่าเป็นผลดีเพราะเป็นการเพิ่มพูนความรู้ทางการเมืองแก่
 นักเรียน นอกเหนือจากการเรียนในชั้นเรียน และยังช่วยให้นักเรียนได้ทราบความเป็นไป
 และเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการเมือง สำหรับแหล่งความรู้ทางการเมืองที่นักเรียน
 เห็นว่าให้ความรู้มากเป็นอันดับที่ 3 - 5 ได้แก่ โรงเรียน การฟังวิทยุ และคู่มือทัศน ส่วน
 ครอบครัวยังปรากฏว่าให้ความรู้ทางการเมืองในอันดับที่ 6 ทั้งนี้ เพราะสภาพเศรษฐกิจของ
 สังคมไทย โดยเฉพาะความเป็นอยู่ อาชีพและรายได้ของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียง
 เหนือที่เป็นอุปสรรคต่อการส่งเสริมการศึกษาแก่บุตรหลาน คุณภาพของประชากรจึงตกอยู่ใน

¹ กวงกมล วาณิช, "ความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียน
 สาธิตต่อการสอนวิชาหน้าที่พลเมือง," หน้า 44.

² สมเจต อัครอด, "ความคิดเห็นทางการเมืองของนักศึกษาในวิทยาลัยครู,"
 หน้า 73.

ด้านความรู้ และจากการวิจัยนี้พบว่าป้าคามารดาของนักเรียนส่วนใหญ่มีการศึกษาอยู่ในเกณฑ์ค่อนข้างต่ำ จึงไม่สามารถให้ความรู้ความเข้าใจทางการเมืองแก่นักเรียน และเป็นที่น่าสังเกตว่า โรงเรียนเป็นแหล่งความรู้ในอันดับที่ 3 รองจากหนังสือพิมพ์และหนังสือที่เกี่ยวข้องกับการเมือง ฉะนั้น ครูจึงมีบทบาทสำคัญในการจัดการเรียนการสอนให้เหมาะสมเพื่อพัฒนา ค่านิยมและทัศนคติที่ดีให้แก่นักเรียน ส่วนแหล่งความรู้ทางการเมืองที่นักเรียนเห็นว่าเป็นให้ความรู้ที่น้อยที่สุดได้แก่ การจัดนิทรรศการทางการเมือง ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ มงคล พรหมพันธ์¹ ที่พบว่าแหล่งความรู้ที่นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับการปกครองประเทศในเกณฑ์น้อย ได้แก่ การดูนิทรรศการทางการเมือง ซึ่งอาจจะเป็นไปได้ว่า การจัดนิทรรศการไม่สนองวัตถุประสงค์ในค่านี้นี้ หรือการจัดนิทรรศการทางการเมืองในต่างจังหวัดอาจจะมีน้อย เนื่องจากปัญหาในการติดต่อเกี่ยวกับเอกสารหรือข้อมูลต่าง ๆ ซึ่งไม่สะดวกเท่ากับการขอข้อมูลในส่วนกลาง ฉะนั้น การเพิ่มพูนความรู้ทางการเมืองของนักเรียน อาจทำได้โดยการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรให้มากยิ่งขึ้น เพื่อจะได้ส่งเสริมประสิทธิภาพให้ผู้เรียนมีความรู้ และทักษะที่จำเป็นและเหมาะสมกับความเป็นพลเมืองดีในระบอบประชาธิปไตย โดยมีครูเป็นผู้แนะนำให้คำปรึกษา ซึ่งในเรื่องนี้ เกล เอ็ม อินโลว์² (Gail M. Inlow) ได้ย้ำถึงความรับผิดชอบของครู สังคมศึกษาในการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรวิชาสังคมศึกษาว่า "ครูสังคมนศึกษานั้น นอกจากจะมีความรับผิดชอบในด้านเนื้อหาวิชาการ การแนะแนวและการบริหารแล้ว ครูยังต้องมีหน้าที่ในการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ครูสังคมนศึกษาในระดับมัธยมศึกษาจึงต้องมีความรู้ทางด้านวิชาการ การบริหาร และมีความเข้าใจในพัฒนาการของวัยรุ่นเป็นอย่างดี ทั้งยังต้องมีความสามารถในด้านความเป็นผู้นำจัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่ทางโรงเรียนมัธยมศึกษาจัดขึ้น..."

¹มงคล พรหมพันธ์, "ความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย ในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ต่อการปกครองประเทศ" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโท มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิถียาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 85.

²Gail M. Inlow, Maturity in High School Teaching (New Jersey: Prentice Hall, Inc., Englewood Cliffs, 1963), pp. 35-36.

14. ความคิดเห็นเกี่ยวกับหลักสูตรการสอนความรู้ทางการเมืองการปกครอง
ในโรงเรียน ผลการวิจัยแสดงว่า

14.1 นักเรียนส่วนใหญ่มีความเห็นว่า ไม่สมควรสอนความรู้ทางการเมือง
แก่เด็กเล็กระดับอนุบาลและระดับประถม เพราะยังเล็กเกินไป ซึ่งแตกต่างจากผลการวิจัย
ของ สมเจต อัครอด¹ ที่พบว่า ควรให้การอบรมสั่งสอนความรู้ทางการเมืองการปกครอง
ตั้งแต่วัยเด็กเล็กระดับอนุบาลขึ้นไปจนถึงการศึกษาระดับสูง เนื่องจากกลุ่มตัวอย่างประชากร
ในการวิจัยนี้เป็นนักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย ส่วนกลุ่มตัวอย่างประชากรในการวิจัย
ของสมเจต อัครอด นั้นเป็นนักศึกษาครู ซึ่งได้รับการฝึกฝนอบรมเพื่อเตรียมที่จะเป็นครูใน
อนาคต จึงมีความเข้าใจพัฒนาการของเด็ก เพราะได้เรียนวิชาจิตวิทยามาแล้ว จึงได้
มีความเห็นแตกต่างกัน สำหรับเรื่องการเรียนรู้ทางการเมืองนั้น ผู้วิจัยมีความเห็นว่าในวัย
เด็กก็ย่อมสามารถที่จะให้แนวความคิด หรือความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องราวทางการเมืองได้
เนื่องจากการเรียนรู้ทางการเมืองเป็นการพัฒนา การสร้างลักษณะเฉพาะของ
บุคคลในทางการเมืองของแต่ละคนขึ้น² และยังเป็นต้นกำเนิดของทัศนคติ ค่านิยม หรือ
พฤติกรรมที่แสดงออกมาในทางการเมือง นั่นคือ การเรียนรู้ทางการเมืองในวัยเด็ก จะมี
ผลสำคัญต่อทัศนคติ ค่านิยมและพฤติกรรมเมื่อเด็กนั้นเติบโตเป็นผู้ใหญ่แล้ว³ ซึ่งในทางทฤษฎี
แล้วในวัยเด็กนี้เอง ที่นับว่าเป็นวัยที่เหมาะสมที่สุดที่จะเริ่มซึมซาบ (absorb) ในการที่จะ
มีทัศนภาพทางการเมืองในรูปใด⁴ เพราะจากการศึกษาของ อีสตัน (Easton) พบว่าเด็ก
สามารถเรียนรู้เกี่ยวกับกระบวนการทางการเมืองในหลายด้าน เช่น การแสดงทัศนคติคือ
สิ่งที่เป็นผลจาก (output) ระบบการเมืองบางประการ เช่น กฎหมายหรือระเบียบ
คำสั่งบางอย่าง สิ่งเหล่านี้ย่อมแสดงให้เห็นได้ชัดแจ้งว่า ทัศนภาพทางการเมืองนั้นเกิดขึ้น

¹ สมเจต อัครอด, "ความคิดเห็นทางการเมืองของนักศึกษาในวิทยาลัยครู," หน้า 72.

² Richard G. Niemi, "Political Socialization," in Socialization to Politics, ed. Jack Dennis, (New York: Wiley, 1973), p. 118.

³ Easton and Dennis, Children in the Political System: Origin of Political Legitimacy, p. 5.

⁴ Richard G. Niemi, Ibid., p. 119.

ตั้งแต่ในวัยเด็กแล้ว¹ ผลจากการเรียนรู้ทางการเมืองของเด็กจะช่วยให้เกิดความรู้ความเข้าใจ (knowledge) ความรู้สึกหรือพอใจ (affection) ความรู้สึกและทัศนคติ (feeling and attitudes) การรู้จักประเมินคุณค่า (evaluations) ค่านิยมและบรรทัดฐาน² (values and norms) ที่เด็กมีต่อการเมือง ซึ่งอาจจะเป็นไปในทางสนับสนุนหรือต่อต้านก็เป็นได้ ดังนั้นการเรียนรู้ทางการเมืองในวัยเด็ก นับเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่งต่อเสถียรภาพของระบบการเมืองในประเทศ³ นักรัฐศาสตร์หลายท่านในหลายยุคหลายสมัยที่ได้ศึกษาในค่านี้นี้ ต่างตระหนักถึงความสำคัญของเด็กที่มีต่อระบบการเมือง เช่น เพลโต (Plato) และอริสโตเติล (Aristotle) ได้กล่าวถึงการให้การศึกษาอบรมแก่เด็กว่า เป็นส่วนสำคัญต่อการที่เด็กจะเติบโตขึ้นอย่างเหมาะสมในชุมชน (Community) ของตน⁴ โดย เพลโต (Plato) ได้เสนอแนะว่าวัยของเด็กจากเด็กเล็กไปสู่วัยรุ่น จนถึงวัยรุ่นใหญ่ เป็นช่วงเวลาที่เหมาะสมกว่าเวลาใดที่จะสร้างคุณลักษณะเฉพาะใด ๆ ขึ้นมา⁵ และยิ่งเสริมอีกว่าคุณลักษณะเฉพาะนี้อาจเปลี่ยนแปลงได้ตามสภาพแวดล้อมที่เขาเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์⁶ นักรัฐศาสตร์ในสมัยต่อมา เช่น มอร์ (Moore) และรูสโซ (Rousseau) เคยเขียนลักษณะชุมชนอุดมคติของตน ซึ่งกล่าวถึงความจำเป็นของการให้ความรู้แก่เด็กให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้⁷ และจากการศึกษาของ เฮส (Hess) และ อีสตัน⁸ (Easton) พบว่า

¹Easton and Dennis, *Ibid.*, p. 96.

²*Ibid.*, p.5

³*Ibid.*, p. 118.

⁴Plato, Laws, trans. The Dialogues of Plato, Vol. 4, (Oxford: Clarendon Press, 1953), p. 359, in Adolescence and Youth, Psychological Development in a Changing World, ed. John Janency Conger, (New York: Harper & Row Publisher, 1973), p. 4.

⁵*Ibid.*

⁶*Ibid.*

⁷Dean Jaros, Socialization to Politics (N.P.: Praeger Publishers, Inc., 1973), p. 11.

⁸David Easton and Robert D. Hess, "The Child Political World," Midwest Journal of Political Science, 6(1962): 235.

โลกทัศน์ทางการเมือง (political world) ของเด็กนั้น เริ่มก่อรูปร่างขึ้นอย่างดี ก่อนหน้าที่จะเข้ามาเรียนในระดับประถม (elementary school) และจะดำเนินต่อไปเรื่อย ๆ ซึ่งมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วในระหว่างช่วงปีเหล่านั้น นอกจากนี้จากการศึกษาของ แลมเบิร์ต (Lambert) และ คลินเบอร์ก¹ (Klineberg) พบว่า เด็กในช่วงอายุเพียง 6 ขวบ (จากการศึกษาค้นคว้าวิจัยในหลาย ๆ ประเทศ) รู้ว่าชาติอื่นต่างกับชาติของตน และรู้ว่าคนที่อยู่ในประเทศนั้นเป็นพวกเดียวกับตน ในช่วงอายุระหว่าง 7 - 13 ขวบ เด็กจะเริ่มรับรู้และเข้าใจในสัญลักษณ์ทางการเมือง (political symbols) ที่สลับซับซ้อนมากขึ้น โดยในตอนต้นของช่วงวัยนี้ เด็กจะรับรู้แต่สัญลักษณ์ที่มีความเกี่ยวข้องกับตน และการรับรู้นั้นจะเกิดขึ้นโดยฉับพลันและรวดเร็ว ในช่วงอายุ 10 หรือ 11 ปี เด็กจะมีพัฒนาการความสามารถในการรับรู้ต่อสัญลักษณ์ที่มีลักษณะที่ไม่ใช่บุคคล (impersonal) มากขึ้น² และจากการศึกษาของ อเดลสัน (Adelson) และ พี.โอ.เนลล์³ (P.O.'Nell) พบว่า การพัฒนาการในด้านการเรียนรู้ทางการเมืองของเด็กส่วนใหญ่ที่ศึกษานั้น เกิดขึ้นอย่างมากที่สุดในช่วงอายุระหว่าง 11 และ 13 ปี หลังจากอายุ 13 ปี เด็กจะมีการเรียนรู้ทางการเมืองที่สลับซับซ้อนกว่าเดิมอีก โดยจะเริ่มมีความรู้สึกถึงโลกการเมืองรอบ ๆ ตัวเขา ได้รู้ ใคมีทัศนคติ เข้าใจเหตุการณ์ทางการเมือง หรือแม้แต่มีประสบการณ์ทางการเมืองโดยตรง ซึ่งจะมีผลต่อตัวของเขาเมื่อเติบโตพ้นวัยเด็กแล้ว เช่น จากการที่ศึกษาของ

¹D.O. Sears, "Political Socialization," in The Handbook of Political Science: Micro Political Theory. Greenstein, F.I. (Eds.) Vol. 2. Reading Mass: Addison Wesley, 1975, p. 96.

²R.E. Dawson and K. Prewitt, Political Socialization (Boston: Little, Brown, 1969), p. 48.

³Joseph Adelson and Robert P.O.'Nell, "Growth of Political Ideas in Adolescence: The Sense of Community," Journal of Personality and Social Psychology, 4(1966): 304-305.

อีสตัน (Easton) และเคนนิส¹ (Dennis) พบว่า เมื่อเด็กมีอายุได้ประมาณ 13 - 14 ขวบ เด็กจะมองรัฐบาลหรือผู้ใช้อำนาจทางการเมือง เช่น ประธานาธิบดีและตำรวจในรูปอุดมคติ (ideal) น้อยลง หรือจากการศึกษาของ ไฮย์แมน² (Hyman) พบว่า เด็กในช่วงวัย 13 - 14 ปี เป็นช่วงที่เด็กจะสนใจในเรื่องที่เกี่ยวกับการเมืองและเหตุการณ์ทางการเมืองที่ตนได้พบเห็นอยู่มากกว่าวัยที่ผ่านมา นอกจากนี้ระดับของการเรียนรู้ของเด็กจะพัฒนาจากรวัยเด็กไปสู่ความเป็นผู้ใหญ่ ซึ่ง เฟรเคอริค เอ็ม. วีร์ท³ (Frederick M. Wirt) ได้ศึกษาและสรุปพัฒนาการของการเรียนรู้ทางการเมือง ซึ่งมีหลายขั้นตอนคือ ในระดับพื้นฐานของการเรียนรู้ นั้น เด็กจะเรียนรู้ในด้านความผูกพันการให้ความเชื่อถือ และความจงรักภักดีต่อบ้านเกิดเมืองนอนของตน เรียนรู้ว่าตนนั้นเป็นสมาชิกของชาติใด ในระดับต่อมาการเรียนรู้อาจจะเป็นการพัฒนาในด้านทัศนคติ ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสถาบันทางการเมือง และการปฏิบัติการต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการเมือง และในระดับที่สูงกว่านั้น เด็กจะเริ่มมีทัศนคติเกี่ยวกับการเมืองโดยตรง เช่น ในด้านที่เกี่ยวกับตำแหน่งทางการเมือง โดยอาจจะเลือกสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่ตนชื่นชอบ หรือการรับสมัครลงแข่งขันหรือเป็นสมาชิกสภาผู้แทนด้วยตนเอง ในขั้นสูงสุดนั้น เด็กจะมีการพัฒนาทางทัศนคติและความรู้เกี่ยวกับนโยบายที่ออกมาจากระบบการเมืองนั้น ๆ (output) เช่น การออกกฎหมาย หรือข้อตัดสินใจต่าง ๆ ของรัฐบาล หรือสาระสำคัญอื่น ๆ เหล่านี้ เป็นต้น ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การสอนความรู้ทางการเมืองแก่เด็กเล็กในระดับอนุบาลและระดับประถมมีความสำคัญต่อการพัฒนาการเรียนรูทางการเมืองของเด็กเมื่อเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งจะช่วยให้เด็กมีทัศนคติ ค่านิยมและพฤติกรรมทางการเมืองในทางที่พึงปรารถนา

¹Easton and Dennis, *Ibid.*, p. 28.

²Herbert H. Hyman, Political Socialization (New York: The Free Press, 1959), p. 51-68.

³Frederick M. Wirt, Introductory Problems in Political Research (Englewood Cliffs: Prentice-Hall, Inc., 1970), p. 31.

14.2 นักเรียนส่วนใหญ่มีความเห็นว่า หลักสูตรมัธยมศึกษาได้บรรจุเนื้อหาทางด้านการเมืองการปกครองไว้เหมาะสมดีแล้ว และเมื่อพิจารณาถึงผลการวิจัยในค่านความคิดเห็นของนักเรียนที่มีต่อหลักสูตรวิชาหน้าที่พลเมือง ทำให้ทราบว่านักเรียนได้รับความรู้ความเข้าใจในเรื่องต่อไปนี้เป็นลำดับคือ ในเรื่องเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของพลเมืองให้ความรู้ความเข้าใจมากเป็นอันดับที่ 1 รองลงมาได้แก่เรื่องเกี่ยวกับรูปแบบของรัฐบาลและอำนาจอธิปไตย กฎหมายรัฐธรรมนูญ สถาบันการเมือง ความหมายของการเมือง และบทบาทหน้าที่ของรัฐสภา สำหรับเรื่องที่นักเรียนมีความเห็นว่าให้ความรู้ความเข้าใจน้อยที่สุด ได้แก่เรื่องเกี่ยวกับพรรคการเมือง รองลงมาได้แก่เรื่องเกี่ยวกับสิทธิการเมืองแบบต่าง ๆ กฎหมายในชีวิตประจำวันของประชาชน และบทบาทหน้าที่ของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตลอดจนวุฒิสมาชิก เป็นต้น และจากการวิจัยของควงกมล วาณิช¹ พบว่า นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนสาธิตส่วนใหญ่ต้องการให้ครูสอนโดยนำเหตุการณ์ปัจจุบันเข้ามาเกี่ยวข้องกับบทเรียน และจุดบกพร่องของวิชาหน้าที่พลเมืองคือ เนื้อหาวิชาไม่ทันสมัยและวิธีการสอนของครูน่าเบื่อหน่าย ซึ่งตรงกับข้อเขียนของ เจมส์ แพตเตอร์สัน² (James Patterson) ที่พบว่าปัญหาการสอนวิชาหน้าที่พลเมืองในโรงเรียนมัธยมศึกษาของไทยคือนักเรียนขาดความกระตือรือร้นในการเรียน เพราะเนื้อหาวิชาซับซ้อนและเนื้อหาบางตอนซ้ำกับสิ่งที่นักเรียนได้เรียนแล้วในปีก่อน ๆ ทำให้เกิดความเบื่อหน่าย นอกจากนี้การวิจัย

¹ควงกมล วาณิช, "ความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนสาธิตต่อการสอนวิชาหน้าที่พลเมือง," หน้า 43.

²James Patterson, "Problems in Social Studies Instruction in Thai High School," The Social Studies 57(February 1966): 62.

ของ สมศักดิ์ ส่งสัมพันธ์¹ เกี่ยวกับความคิดเห็นที่นิสิตมีต่อวิชาหน้าที่พลเมือง พบว่านิสิตส่วนใหญ่เห็นว่า วิชาหน้าที่พลเมืองและวิชาสังคมศึกษาให้ความรู้ทางการเมือง การปกครอง เพียงเล็กน้อย ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความบกพร่องของหลักสูตรและการสอน ในขณะที่เกี่ยวกับวิชาสังคมศึกษาไม่ช่วยให้เกิดความเชื่อมั่นและความศรัทธาการปกครองระบอบประชาธิปไตย และนิสิตส่วนใหญ่มีความรู้ความเข้าใจการเมืองการปกครองระบอบประชาธิปไตยในระดับปานกลาง² แสดงว่าความรู้ทางการเมืองของนักเรียนที่ได้รับในระดับมัธยมศึกษาไม่ได้สร้างความเข้าใจในเรื่องเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยเท่าที่ควร ทั้ง ๆ ที่จากการวิจัยของดวงกมล วานิช³ พบว่า นักเรียนสนใจเรื่องการปกครองในระบอบประชาธิปไตย และการเลือกตั้งมาก โดยที่นักเรียนร้อยละ 86 สนใจในหัวข้อการเปรียบเทียบการปกครองระบอบประชาธิปไตยกับสังคมนิยมและคอมมิวนิสต์ ที่เป็นเช่นนี้อาจพิจารณาได้ว่า วิธีการสอนของครูไม่ได้ช่วยให้นักเรียนเกิดมโนทัศน์ (Concepts) ทางการเมืองที่ถูกต้อง จึงเป็นสิ่งที่ครูควรปรับปรุงแก้ไข

ข้อเสนอแนะ

ผู้วิจัยมีความเห็นว่า การให้การศึกษาอบรมให้นักเรียนเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องการเมืองการปกครองของประเทศจนกระทั่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่เหมาะสมและเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในสังคม จะต้องอาศัยความร่วมมือจากหลาย ๆ หน่วยงาน ซึ่งควรที่จะเริ่มตั้งแต่สถาบันครอบครัว โรงเรียน ชุมชน ตลอดจนสื่อสาร

¹ สมศักดิ์ ส่งสัมพันธ์, "นิสิตนักศึกษากับวัฒนธรรมการเมืองประชาธิปไตย" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทศึกษาศาสตร์ แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2519), หน้า 151.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 152.

³ ดวงกมล วานิช, "ความคิดเห็นของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นในโรงเรียนสาธิตทางการสอนวิชาหน้าที่พลเมือง," หน้า 40.

มวลชน การร่วมมือประสานงานกัน จะช่วยส่งเสริมความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการเมือง การปกครองให้ดำเนินไปตามวัตถุประสงค์ รูปแบบหรือแนวทางที่พึงปรารถนาได้สอดคล้องกันยิ่งขึ้น และจะสามารถแก้ปัญหาต่าง ๆ อันเกิดจากความไม่เข้าใจต่อกันได้ก็อีกด้วย จึงมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะต่อครอบครัว

เนื่องจากครอบครัวเป็นสถาบันที่เก่าแก่ที่สุด และเป็นรากฐานของสถาบันทั้งหลาย ในอันที่จะทำหน้าที่รักษาและถ่ายทอดวัฒนธรรมของสังคม ทั้งนี้ เพราะมนุษย์มีชีวิตอยู่ในครอบครัวเป็นระยะเวลาอันยาวนาน และตลอดเวลาเหล่านั้น เขาได้รับการศึกษาแบบอรูปนัย (Informal Education) จากบิดามารดาหรือญาติผู้ใหญ่ จนกระทั่งเกิดการเรียนรู้ในสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ ซึ่งจะช่วยให้เขารู้จักปรับปรุงตัวเองให้เข้ากับสังคมและสิ่งแวดล้อม¹ ดังนั้นครอบครัวจึงมีความสำคัญที่จะช่วยอบรมสั่งสอนให้บุตรหลานเกิดความรู้ความเข้าใจ มีความรู้สึกนึกคิด ค่านิยมและทัศนคติที่ดีงาม ซึ่งจะปรากฏในรูปของพฤติกรรมต่าง ๆ ที่พึงปรารถนา จึงมีข้อเสนอแนะดังนี้

1. บิดามารดาหรือผู้ปกครอง ควรจัดระบบการปกครองภายในบ้านให้สอดคล้องกับแนวทางของระบอบประชาธิปไตย โดยพยายามปฏิบัติตนเป็นตัวอย่างที่ดีแก่เด็ก เช่น ยอมรับนับถือความสามารถของสมาชิกในครอบครัว รับฟังเหตุผลและความคิดเห็นต่าง ๆ ของบุตรหลาน ก่อนที่จะปฏิเสธ หรือยึดมั่นในความคิดเห็นของตนเป็นใหญ่ ควรมีการปรึกษาร่วมกันและร่วมมือกันแก้ปัญหาต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้นในครอบครัว เพราะครอบครัวไทยบิดามารดามักจะไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของสมาชิก โดยพยายามตัดสินชี้ขาดปัญหาต่าง ๆ ตามลำพัง

¹ อานนท์ อภาภิรม, สังคมวิทยา (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แพรวพินทยา, 2516), หน้า 96.

2. ควรอบรมให้สมาชิกในครอบครัว เป็นผู้ที่มีการระเบียบวินัย มีความซื่อสัตย์สุจริต ตระหนักถึงสิทธิและหน้าที่ ตลอดจนคุณสมบัติของพลเมืองดี

3. เปิดโอกาสให้สมาชิกในครอบครัว ได้มีโอกาสใกล้ชิดเพื่อปรึกษาหารือเกี่ยวกับปัญหาต่าง ๆ ในขณะเดียวกัน ก็ควร สอดส่องดูแลความประพฤติของบุตรหลาน เพราะสภาพสังคมในปัจจุบัน บิดามารดาต้องมีการทำงานนอกบ้าน จนไม่มีเวลาว่างอยู่กับบุตรหลาน ซึ่งจะทำให้เกิดความรู้สึกถูกทอดทิ้ง อันอาจก่อให้เกิดปัญหาทางอารมณ์และความประพฤติในที่สุด

4. ครอบครัวควรติดต่อดำเนินสัมพันธ์กับโรงเรียน เพื่อจะได้มีโอกาสสนทนาปรึกษาหารือร่วมกับครูอาจารย์และผู้ปกครองนักเรียนด้วยกัน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ในด้านต่าง ๆ รวมทั้งความรู้ในด้านการเมือง เพื่อที่จะนำมาใช้อบรมบุตรหลานในครอบครัว

5. ควรฝึกให้เด็กในปกครองรู้จักช่วยเหลือตนเอง มีความรับผิดชอบ มีความเชื่อมั่นในตนเอง สามารถแก้ปัญหาเฉพาะหน้าได้ เพื่อความอยู่รอดในสังคมปัจจุบัน โดยผู้ปกครองควรกระทำตนเป็นตัวอย่างที่ดี

6. ควรให้มีเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นและการกระทำที่เหมาะสมแก่เด็ก ในการปกครองให้ยึดหลักสายกลางคือ ไม่เข้มงวดกวดขันจนเกินไปหรือไม่ปล่อยปละละเลย เด็กจนเกินไป ควรมีการชมเชยให้รางวัลเพื่อเป็นกำลังใจเมื่อเด็กทำความดี นำชื่อเสียงมาสู่วงศ์ตระกูล และสงโทษเมื่อเด็กกระทำผิด โดยที่บิดามารดาควรอธิบายชี้แจงให้ทราบถึงสาเหตุที่ต้องลงโทษ พร้อมกับเปิดโอกาสให้เด็กได้แก้ตัว มิใช่เขียนตีตราโดยใช้อารมณ์

ข้อเสนอแนะต่อโรงเรียน

โรงเรียนเป็นสถานการศึกษาที่มีความสำคัญในการ อบรมนักเรียนให้เป็นพลเมืองดี รองลงมาจากสถาบันครอบครัว หน้าที่โดยตรงของโรงเรียนคือ รับผิดชอบในการจัดการเรียนการสอนให้สอดคล้องกับอุดมการณ์ของชาติ เพื่อเตรียมประสบการณ์ที่จะทำให้ นักเรียนสามารถมีส่วนร่วมในการปกครอง เพราะถ้านักเรียนขาดความรู้ความเข้าใจในกระบวนการของกลุ่ม ชาติความสามัคคี เห็นคุณค่าของสถาบันประชาธิปไตยและความสามารถ

ในการดำรงชีวิต ตลอดจนการทำงานร่วมมือกับสมาชิกอื่น ๆ ของสังคมด้วยกันแล้ว ฐานของระบบการปกครองของประเทศชาติก็จะล้มเหลว โรงเรียนจึงมีบทบาทสำคัญที่จะช่วยฝึกนักเรียนให้มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย ผู้วิจัยจึงมีข้อเสนอแนะต่อโรงเรียนดังนี้คือ

1. การบริหารงานในโรงเรียน ควรจัดสภาพแวดล้อมให้มีบรรยากาศที่เป็นประชาธิปไตย เพื่อเป็นตัวอย่างให้นักเรียนได้เรียนรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิตที่ดีในสังคมประชาธิปไตย ซึ่งผู้บริหารจะต้องเป็นผู้มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย โดยดำเนินการบริหารแบบประชาธิปไตย เช่น ยอมรับฟังเสียงส่วนใหญ่ของสมาชิก มีการแบ่งงานกันทำโดยพิจารณาที่ความสามารถและคุณสมบัติเพื่อให้ได้งานที่มีประสิทธิภาพมากกว่าที่จะหยิบยื่นงานให้โดยพิจารณาที่ความใกล้ชิดส่วนตัว ให้ทุกคนมีความรับผิดชอบร่วมกัน เคารพในสิทธิและความคิดเห็นซึ่งกันและกัน

2. ผู้บริหารควรสนับสนุนและให้ความช่วยเหลือครูให้การจัดกิจกรรม เช่น การจัดสรรงบประมาณ การวางโครงการ ให้คำแนะนำและรวมงาน ตลอดจนขอความร่วมมือจากหน่วยงานต่าง ๆ ในชุมชนให้มาร่วมในกิจกรรมของโรงเรียน เช่น กิจกรรมเกี่ยวกับการฟื้นฟูชนบทรมเนียมประเพณีท้องถิ่น การแสดงศิลปหัตถกรรมนักเรียน เป็นต้น

3. ผู้บริหารควรกระทำตนเป็นตัวอย่าง มีบุคลิกของผู้นำที่ดี มีมนุษยสัมพันธ์กับบุคลากรต่าง ๆ ภายในโรงเรียน เพื่อให้การดำเนินกิจการต่าง ๆ ได้รับความร่วมมือยิ่งขึ้น ซึ่งประโยชน์ก็จะตกอยู่กับนักเรียน

4. ผู้บริหารควรปรับปรุงแหล่งความรู้ทางวิชาการ เช่น ห้องสมุด โดยจัดหาตำราต่าง ๆ ตลอดจนอุปกรณ์ที่จะเป็นประโยชน์แก่การศึกษาค้นคว้าของนักเรียนและครูผู้สอนเพิ่มเติม ทั้งนี้ อาจจะติดต่อขอไปยังหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง

5. ผู้บริหารควรจัดให้ครูผู้สอนมีเวลาว่าง ในแต่ละสัปดาห์เพื่อศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติม ตลอดจนการส่งเสริมวิद्यฐานะของครู เช่น จัดให้มีการอบรมสัมมนาทางวิชาการ ให้โอกาสไปศึกษาต่อและดูงานเพิ่มเติม ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนของครูและนักเรียน

6. ผู้บริหารโรงเรียนควรสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับบ้านให้มากขึ้น เพื่อประโยชน์ในการปกครองนักเรียน นอกจากนี้ควรจะมีบทบาทที่จะช่วยพัฒนาครอบครัว

โดยร่วมมือในการจัดการศึกษานอกระบบเพื่อให้ความรู้แก่บิดามารดาในการช่วยเหลืออบรมเลี้ยงดูบุตรให้สอดคล้องกับลักษณะทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในปัจจุบัน

7. ผู้บริหารควรส่งเสริมกิจกรรมทางการเมืองของนักเรียนที่ไม่ขัดกับกฎหมาย โดยมอบหมายงานให้กับอาจารย์ฝ่ายปกครองให้เป็นທີ່ปรึกษาและให้คำแนะนำแก่นักเรียน นอกจากนี้ผู้บริหารควรส่งเสริมการจัดกิจกรรมเสริมหลักสูตรที่จะช่วยเพิ่มพูนความรู้ทางด้านการเมืองการปกครองให้นักเรียน เช่น การจัดนิทรรศการทางการเมือง ควรให้ความสนับสนุนและช่วยเหลือครูในต่าง ๆ เพื่อให้การจัดกิจกรรมประเภทนี้บรรลุวัตถุประสงค์และเป็นประโยชน์แก่นักเรียนมากที่สุด เพราะจากการวิจัยพบว่า ครูจัดนิทรรศการทางการเมืองน้อยที่สุด

ข้อเสนอแนะต่อครูสังคมศึกษา

บ็อบ แอล เทย์เลอร์¹ (Bob L. Taylor) กล่าวว่า สังคมศึกษาเป็นหมวดวิชาที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมพลเมืองเพื่อให้มีส่วนร่วมในสังคมประชาธิปไตย ดังนั้นจึงต้องเน้นให้เด็กเรียนรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมสังคมมากขึ้น เพื่อให้นักเรียนปฏิบัติตามระเบียบของสังคมและเป็นสมาชิกที่ดีของกลุ่มสังคม รู้จักสร้างค่านิยมที่ดีของตนเอง สามารถใช้ชีวิตอยู่ในสังคมประชาธิปไตยอย่างมีประสิทธิภาพ บุคคลที่จะช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุเป้าหมายได้ก็คือ ครูสังคมศึกษา การที่ครูสังคมศึกษาจะสามารถปลูกฝังและพัฒนาทัศนคติ ค่านิยม ความรู้ความเข้าใจ ตลอดจนทักษะต่าง ๆ เพื่อให้นักเรียนเป็นพลเมืองดีได้นั้น ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะต่อครูผู้สอนดังต่อไปนี้

1. ครูควรวางแผนการสอนให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของวิชาสังคมศึกษา พยายามเสริมสร้างความรู้ทั้งทางทฤษฎีและการปฏิบัติ ตลอดจนส่งเสริมให้นักเรียนได้พัฒนา ค่านิยม ทัศนคติที่ดีให้พัฒนาไปพร้อม ๆ กัน ความรู้ความเข้าใจ ทัศนคติและทักษะต่าง ๆ

¹Bob L. Taylor, "Is Citizenship Education Obsolete?",

จะช่วยให้นักเรียนเกิดความคิดรวบยอดที่ถูกต้องซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่พึงประสงค์

2. ครูควรศึกษาวิธีการสอนหลาย ๆ วิธีรวมทั้งวิธีการใหม่ ๆ และนำมาประยุกต์ใช้กับนักเรียน เพราะผลการวิจัยพบว่า ครูส่วนใหญ่นิยมใช้วิธีการสอนแบบบรรยาย โดยยึดครูเป็นศูนย์กลาง ทำให้นักเรียนเกิดความเบื่อหน่ายในเนื้อหาวิชาที่เรียน ดังนั้นครูสังคมศึกษาที่ควรพัฒนาวิธีการสอนของตนโดยยึดนักเรียนเป็นศูนย์กลาง นำเทคนิคการสอนใหม่ ๆ มาใช้ในบทเรียน เช่น การสอนแบบแก้ปัญหา (Problem - Solving) การสอนแบบสืบสอบ (Inquiry) เป็นต้น ซึ่งจะสามารถฝึกฝนทักษะในด้านการคิดวิเคราะห์-วิจารณ์หาเหตุผล โดยนำเหตุการณ์ปัจจุบันที่เกี่ยวข้องมาให้นักเรียนได้วิเคราะห์ร่วมกันในชั้นเรียน

3. ในการสอนวิชาหน้าที่พลเมือง ครูควรจัดสภาพการเรียนการสอนโดยนำเหตุการณ์ปัจจุบันที่เป็นปัญหาของสังคมมาใช้ในบทเรียน โดยให้นักเรียนได้ฝึกฝนทักษะในการวิเคราะห์ วิจารณ์เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างมีเหตุผล การจัดกิจกรรมในชั้นเรียนควรเน้นให้นักเรียนได้ฝึกฝนตนเองให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมประชาธิปไตยได้อย่างถูกต้อง เช่น จัดกิจกรรมเกี่ยวกับการเลือกตั้งในชั้นเรียน ให้มีการฝึกหัดเลือกตั้งผู้แทนของชั้นเรียนและผลัดเปลี่ยนกันทำหน้าที่ ซึ่งจะเป็นการพัฒนาให้นักเรียนมีบุคลิกภาพของผู้นำที่ดี

4. ครูควรมีทัศนคติที่ดีต่อการสอนที่ได้รับมอบหมาย ควรทำหน้าที่สอนให้ตรงกับพื้นฐานความรู้ที่ได้ศึกษามา และพยายามศึกษาทำความเข้าใจในเนื้อหาวิชาที่จะต้องสอน นักเรียนด้วยการหาความรู้เพิ่มเติมอยู่เสมอ เช่น ความรู้เรื่องการเมืองการปกครอง กฎหมายต่าง ๆ และพรรคการเมือง เนื้อหาวิชาดังกล่าวนี้ครูสังคมศึกษาส่วนใหญ่มักจะไม่กระจำงและมีปัญหาในการสอนนักเรียน ครูควรปรับปรุงแก้ไขโดยการปรึกษาผู้เชี่ยวชาญทางนี้โดยเฉพาะ หรืออาจเชิญวิทยากรมาบรรยายให้นักเรียนฟัง

5. ครูควรแนะนำให้นักเรียนรู้จักใช้แหล่งวิทยากรที่จะได้ข้อมูลที่ให้ความรู้และเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาค้นคว้า ซึ่งจะช่วยให้นักเรียนมีทัศนคติที่ดีต่อวิชาสังคมศึกษา นอกจากนี้ควรแนะนำให้นักเรียนรู้จักเลือกอ่านหนังสือที่เป็นประโยชน์ เช่นบทความจาก

วารสารต่าง ๆ

6. ครูควรมอบหมายงานแก่นักเรียนโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล และควรเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยสำรวจความต้องการและความสนใจของผู้เรียนเพื่อจัดเนื้อหาและกิจกรรมต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับความต้องการของนักเรียน เพื่อให้สามารถพัฒนาโน้มน้าความเป็นพลเมืองดี ในระบอบประชาธิปไตยอย่างได้ผล นอกจากนี้แล้วในด้านการวัดผลการเรียนรู้ของนักเรียน ควรจะใช้วิธีการหลาย ๆ วิธีนอกเหนือการทดสอบด้วยข้อเขียน เช่น จัดกิจกรรมอื่น ๆ อาทิ การค้นคว้ารายงาน การอภิปราย การจัดนิทรรศการ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้จะทำให้ครูสามารถวัดความก้าวหน้าของนักเรียนและยังเป็นการฝึกการทำงานในรูปของกระบวนการที่คล่องตัว

7. ครูควรพัฒนาปรับปรุงตนเองอยู่เสมอ ด้วยการหาความรู้เพิ่มเติมอย่างสม่ำเสมอ และจะต้องทำคนให้ทันสมัย สนใจเหตุการณ์ปัจจุบันและสิ่งแวดล้อมในสังคม หมั่นติดตามข่าวสารการเมือง เศรษฐกิจและสังคมทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ ปรับปรุงตนเองให้เข้ากับสภาพท้องถิ่นหรือชุมชนที่ตนอาศัยอยู่ ใ้เวลาว่างให้เกิดประโยชน์ เช่น ในระหว่างปิดภาคเรียนควรไปอบรมสัมมนาแลกเปลี่ยนความรู้ตามสถานศึกษาต่าง ๆ ที่เปิดรับสมัครอบรมในสาขาวิชาต่าง ๆ

8. ครูควรมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี ร่วมมือกับครูโรงเรียนอื่น ๆ ปรับปรุงการสอนร่วมกัน มีการปรึกษาหารือแลกเปลี่ยนความรู้ อาจวางแผนการสอนร่วมกัน มีการแลกเปลี่ยนหรือให้ยืมอุปกรณ์การสอนในระหว่างกัน ซึ่งจะช่วยให้การสอนบรรลุวัตถุประสงค์และได้ผลดี มากยิ่งขึ้น

ข้อเสนอแนะต่อผู้บริหารการศึกษา (กระทรวงศึกษาธิการ)

ผู้บริหารการศึกษาต้องมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาหลักสูตร โดยกำหนดเป้าหมายของหลักสูตรให้เป็นไปตามความต้องการของสังคม ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะต่อผู้บริหารการศึกษาดังต่อไปนี้

1. การกำหนดหลักสูตรการศึกษา โดยเฉพาะวิชาหน้าที่พลเมือง ควรจะเน้นในเรื่องการปฏิบัติตนให้เป็นพลเมืองดีในระบบประชาธิปไตยมากกว่าเน้นโครงสร้างหรือสถาบันสังคมที่เป็นอยู่ เนื้อหาวิชาควรครอบคลุมความรู้ทางการ เมืองและเหมาะสมกับระดับวุฒิภาวะของนักเรียน

2. ในการคัดเลือกบรรจุครู ควรกระทำด้วยความพิถีพิถารณาให้ได้บุคคลมาเป็นครูด้วยความเหมาะสมทั้งในด้านบุคลิก ความรู้พื้นฐาน และจะต้องเป็นครูที่ผ่านการฝึกฝนอบรมทางด้านการสอนสังคมศึกษามีใหม่มาโดยเฉพาะ นอกจากนี้การบรรจุครูควรให้ตรงกับสาขาวิชาที่เรียนมาโดยเฉพาะเพื่อจะได้มีทัศนคติที่ดีต่อวิชาที่จะทำการสอน

3. จัดสัมมนาอบรมครู เพื่อส่งเสริมความก้าวหน้าทางด้านวิชาการ โดยร่วมมือกับสถาบันการศึกษาต่าง ๆ เพื่อเผยแพร่ความรู้ใหม่ ๆ แก่ครู เช่น เทคนิคการสอนวิธีการใหม่ ๆ ความรู้เกี่ยวกับเนื้อหาวิชาต่าง ๆ เทคนิคการวัดผลวิชาสังคมศึกษา เป็นต้น ซึ่งจะช่วยให้ครูผู้สอนมีโอกาสแลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกับศึกษานิเทศก์

4. จัดการศึกษานอกระบบเกี่ยวกับเรื่องบทบาทของครอบครัว โดยให้ความรู้แก่ครอบครัวในต่าง ๆ เช่น ความรู้เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูบุตร เพื่อให้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคม ให้ความรู้เรื่องการเมืองการปกครอง การมีส่วนร่วมทางการเมืองในฐานะพลเมืองดี การพัฒนาแนวความคิด ค่านิยม ให้ครอบครัวมีทัศนคติที่ดีในเรื่องการปกครองประเทศในระบบประชาธิปไตย เพื่อช่วยให้ครอบครัวเกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง และจะได้ทำหน้าที่ช่วยอบรมสั่งสอนบุตรหลานให้เป็นพลเมืองดีได้ นอกจากนี้ควรจัดกิจกรรมในการศึกษานอกระบบที่จะพัฒนาความรู้ความเข้าใจของผู้ปกครองในการช่วยทางการอบรมเลี้ยงดูบุตร การส่งเสริมการศึกษาของบุตรและการพัฒนาทัศนคติ ค่านิยม ในทางการเมืองด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น จัดนิทรรศการเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูบุตร ร่วมมือกับสื่อมวลชน เช่น จัดรายการโทรทัศน์การศึกษาเพื่อให้ความรู้ทางการเมืองแก่ครอบครัว เป็นต้น

5. ส่งเสริมการใช้แหล่งชุมชนให้เป็นประโยชน์แก่โรงเรียน และขยายความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับบ้านและชุมชนต่าง ๆ ให้มากยิ่งขึ้น

6. ควรนำผลการวิจัยมาปรับปรุงหลักสูตร การจัดเนื้อหาวิชา วิธีสอน ตลอดจนส่งเสริมการวิจัยที่จะเป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอน

ข้อเสนอแนะสำหรับสื่อมวลชน

ผลการวิจัยเรื่องนี้ ปรากฏว่า สื่อมวลชนเป็นแหล่งความรู้ทางการเมืองที่สำคัญที่สุดของนักเรียน เช่น หนังสือพิมพ์ วิทยุ และโทรทัศน์ ดังนั้นเพื่อเป็นการพัฒนาทัศนคติให้เยาวชนมีความรู้ความเข้าใจ ค่านิยม และทัศนคติที่ถูกต้อง ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะสำหรับสื่อมวลชน ดังต่อไปนี้

1. สื่อมวลชนควรถือเป็นหน้าที่หลักในการให้ความรู้ทางการเมืองที่สอดคล้องกับการปกครองระบอบประชาธิปไตยแก่นักเรียน
2. เสนอการวิเคราะห์ในเชิงที่เป็นเหตุผลอย่างเพียงพอและมีหลักการ เพื่อเป็นแนวทางแก่เยาวชนในการวิเคราะห์ และพัฒนาทัศนคติทางการเมืองที่เหมาะสม
3. ให้หนังสือพิมพ์มีส่วนที่แสดงเรื่องราวทางการเมืองที่ถูกต้องและเป็นความจริง

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ทำการวิจัยต่อไป

1. ควรมีการวิจัยเพื่อศึกษาทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในภาคอื่น ๆ ทั่วประเทศ
2. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือและในสวนกลาง
3. ควรมีการวิจัยเพื่อศึกษาทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนสายอาชีวศึกษาในภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ
4. ควรมีการวิจัยเพื่อเปรียบเทียบทัศนคติทางการเมืองของนักเรียนในระหว่างระดับชั้นต่าง ๆ กัน
5. ควรมีการวิจัยเพื่อเปรียบเทียบสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาระหว่างนักเรียนที่มีทัศนคติทางการเมืองต่างกัน